

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Michaela Kukulková

Výslech nezletilého dítěte před soudem

Diplomová práce

Olomouc 2014

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Výslech nezletilého dítěte před soudem vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.“

V Olomouci dne 28. listopadu 2014

.....
Michaela Kukulková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé diplomové práce JUDr. Ondřeji Šmídovi, Ph.D. za odborné vedení a cenné rady, které mi byly poskytnuty při výběru tématu a zpracování diplomové práce.

Dále bych ráda poděkovala všem, kteří mě po celou dobu studia podporovali.

Obsah

Seznam použitých zkratk	6
Úvod	7
1 Vymezení základních pojmů	10
1.1 Nezletilé dítě	10
1.2 Výslech	11
1.3 Nejlepší zájem dítěte	11
2 Právo dítěte být slyšeno, právo dítěte na informace	13
2.1 Úprava v mezinárodněprávních dokumentech	13
2.2 Úprava v rámci práva unijního- nařízení Brusel IIbis	16
2.3 Úprava v rámci práva vnitrostátního	17
3 Problematika výsledku nezletilého	23
3.1 Nezletilý v postavení účastníka řízení	23
3.1.1 Procesně-právní subjektivita nezletilého	24
3.1.2 Procesní způsobilost nezletilého	24
3.1.3 Výslech nezletilého v postavení účastníka řízení	28
3.2 Nezletilý v pozici svědka, výslech nezletilého jako svědka	31
3.3 Výslech dítěte v řízení, které se přímo dotýká jeho zájmů	32
4 Formy zjišťování názoru nezletilého	34
4.1 Přímé zjištění názoru výsledkem soudu	34
4.1.1 Postup soudu při výslechu nezletilého	36
4.1.2 Prostředí, v němž je dítě vyslýcháno, výslechové místnosti	38
4.2 Zprostředkované zjištění názoru nezletilého	39
4.2.1 Zjišťování názoru dítěte prostřednictvím orgánu sociálně-právní ochrany dětí	40
4.2.2 Zjištění názoru dítěte prostřednictvím znaleckého posudku	42
5 Psychologické aspekty výsledku nezletilého	45
5.1 Věrohodnost dětské výpovědi	45
5.1.1 Sugestibilita	46
5.1.2 Sekundární viktimizace	47
6 Německá právní úprava výslechu nezletilých dětí v občanském soudním řízení	49
Závěr	52
Použité zdroje	55
Shrnutí	60

Klíčová slova 62

Seznam použitých zkratek

ÚPD	Úmluva o právech dítěte (sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí ČSFR vyhl. č. 104/1991 Sb.).
EÚVPD	Evropská úmluva o výkonu práv dětí (sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí ČSFR vyhl. č. 54/2001 Sb. m. s.).
OSŘ	Zák. č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.
OZ	Zák. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
ÚS	Ústavní soud ČR.
NS	Nejvyšší soud ČR.
LZPS	Listina základních práv a svobod (usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů).
Brusel II bis	Nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 ze dne 27. listopadu 2003, o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1347/2000
ESLP	Evropský soud pro lidská práva.
ZŘS	Zák. č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních
ZSPOD	Zák. č. 359/1999 Sb., o sociálně - právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch (německý občanský zákoník)
FamFG	Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit (německý zákon o řízení ve věcech rodinných a ve věcech nesporného soudnictví)

Úvod

Prakticky po celá tisíciletí existence lidské společnosti, a to až do 20. století n.l., se na děti pohlíželo jako na osoby podřízené dospělým. Teprve druhá polovina minulého století přinesla pozitivní změnu v tom směru, že bylo přijato mnoho mezinárodních smluv zakotvujících dětská práva a jejich možnost ochrany, a to i soudní cestou. V současnosti je dítě na rozdíl od minulosti, kdy na něj bylo pohlíženo pouze jako na objekt řízení aktivním subjektem řízení a zároveň nositelem všech práv z toho plynoucích, mimo jiné i práv participačních. Dítěti se tak přiznává právo získávat informace potřebné ke kvalifikovanému vytvoření jeho názoru a právo na jeho vyjádření. Při rozhodování o dítěti má být brán náležitý zřetel na jeho přání a názory, vždy však s ohledem na nejlepší zájem dítěte. Tato práva musí dítěti zajistit jak mezinárodněprávní dokumenty, tak i vnitrostátní normy práva hmotného a procesního. Právo být slyšeno nemůže být dítěti odepřeno jen z toho důvodu, že ještě nenabylo zletilosti.

Téma své diplomové práce jsem zvolila především proto, že se o práci s dětmi zajímám. Domnívám se, že se jedná o téma velmi aktuální, neboť situace, kdy soudy rozhodují v řízeních, ve kterých figuruje nezletilé dítě, jsou velmi časté. Vzhledem k tomu, že jsem se chtěla problematice výslechu dítěte před soudem co nejvíce přiblížit, zvolila jsem si jako místo své praxe opatrovnické oddělení Okresního soudu v Hodoníně. Praktikum na tomto oddělení bylo pro mě velkým přínosem, neboť jsem měla mimo jiné možnost hovořit se soudci, jež mnohdy výslech dětí praktikovali a byli ochotni se se mnou o své poznatky z praxe podělit. Výzvu ve zvolení daného tématu jsem spatřovala také v tom, že ač jde o téma trvale aktuální, neexistuje u nás žádná ucelená publikace, jež by se dané problematice věnovala.

Mojí práci tvoří úvod, stať, která obsahuje šest hlavních kapitol, jež se dále dělí na dílčí podkapitoly a závěr.

V první kapitole vymezují základní pojmy, jež s prací úzce souvisí. Nejprve vymezují pojem nezletilé dítě, a to jak z pohledu mezinárodně právních dokumentů, tak z pohledu norem práva vnitrostátního. Následně vymezují pojem výslech, a to z hlediska právního, jako důkazní prostředek. Na závěr této kapitoly jsem se rozhodla vymezit pojem nejlepší zájem dítěte, neboť se jedná o princip, který by měl být v případě rozhodování soudů o nezletilých základním vodítkem.

Druhá kapitola mé práce se zaměřuje na právní úpravu práva dítěte být slyšeno a práva dítěte na informace. Tato práva dítěte pak vymezují v rámci úpravy na mezinárodní úrovni,

unijní úrovni, a také v rámci úpravy vnitrostátní. Co se týče mezinárodní úpravy, zaměřuji se především na Úmluvu o právech dítěte a její článek 12, který dále podrobně rozebírám. V rámci unijní úpravy se zaměřuji na nařízení Brusel II bis, kde mi byla nejvíce nápomocna praktická příručka, jež se zabývá užíváním tohoto nařízení. V rámci vnitrostátní úpravy se zaměřuji především na současnou úpravu v občanském zákoníku, občanském soudním řádu, ale také na úpravu v zákoně o zvláštních řízeních soudních. V rámci analýzy provedené napříč procesním právem České republiky zmiňuji též úpravu v rámci správního řádu a úpravu v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže.

V třetí kapitole mé práce se již zabývám samotnou problematikou výslechu nezletilého. Vymezuji nezletilého v pozici účastníka řízení a rozebírám především jeho procesně-právní subjektivitu a procesní způsobilost. Dále se zabývám samotným výslechem nezletilého v pozici účastníka řízení. Následně rozebírám výslech nezletilého dítěte v pozici svědka. Konečně pak v rámci této kapitoly rozebírám výslech nezletilého v řízeních, jež se přímo dotýkají zájmů nezletilého, ač není jejich účastníkem.

Ve čtvrté kapitole vymezuji možné formy zjišťování názoru nezletilého. Rozebírám jak variantu, kdy je názor nezletilého zjišťován přímo, tak i případy, kdy je názor nezletilého zjišťován zprostředkovaně. Podrobně popisuji samotný průběh výslechu prováděný přímo soudcem. V této kapitole také uvádím klady a zápory v případě, kdy je názor zjišťován skrze sociálního pracovníka či znalce.

V páté kapitole se zaměřuji na psychologické aspekty výslechu nezletilých dětí, kdy se věnuji především problematice věrohodnosti dětské výpovědi

V poslední šesté kapitole se zabývám některými aspekty výslechu nezletilého v rámci německé právní úpravy, přičemž se zaměřuji na srovnání s právní úpravou naší, ale i s právní úpravou jiných zemí. Rozebírám především uzákoněné věkové hranice pro výslech dětí a vyslovuji k dané problematice svůj názor.

V závěru své práce se snažím uceleně shrnout danou problematiku a vyhodnocuji nastolené hypotézy.

Cílem mé práce je nalézt odpověď na otázky: Je v České republice zaručeno právo dítěte na vyjádření názoru? Je právní úprava v rámci České republiky v souladu s mezinárodními standardy a závazky České republiky vyplývajícími z mezinárodních smluv?

Tato práce má za úkol poskytnout náhled na právní úpravu práva dítěte být slyšeno a na to, zda je toto právo v praxi skutečně naplňováno. V práci jsou zakomponovány rovněž psychologické poznatky, neboť s tímto tématem nerozlučně souvisí. S ohledem na vybraná témata jsou v práci i odkazy na konkrétní případy s cílem upozornit na konkrétní problém, ke

kterému v tom kterém případě dochází. Po zhodnocení dané problematiky se také pokusím formulovat úvahy de lege ferenda a vytvořit si na věc vlastní právní názor.

Práce bude především analýzou aktuální právní úpravy týkající se výsledku nezletilého před soudem. V diplomové práci je použita metoda analyticko-deskriptivní, která je doplněna metodou komparace.

K hlavním zdrojům mé práce budou patřit zejména mezinárodní dokumenty, unijní a vnitrostátní právní předpisy zakotvující příslušná práva dítěte. Dále budu využívat článků publikovaných v českých, ale i zahraničních odborných časopisech, judikatury Ústavního a Nejvyššího soudu ČR a zabývat se budu i některými rozhodnutími Evropského soudu pro lidská práva. Co se týká odborných publikací, budu využívat publikace české, ale také zahraniční, neboť tyto se dané problematice věnují daleko podrobněji. V neposlední řadě budu vycházet z příslušných internetových zdrojů.

1 Vymezení základních pojmů

1.1 Nezletilé dítě

Pojem nezletilé dítě je jedním ze základních pojmů uvedených v diplomové práci, a tudíž považuji za důležité jej po právní stránce vymezit, a to jak na základě mezinárodněprávních dokumentů, tak i na základě vnitrostátních norem práva hmotného i procesního.

Dle čl. 1 Úmluvy o právech dítěte se dítětem rozumí „*každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.*“¹ Oproti tomu např. Evropská úmluva o výkonu práv dětí pojem dítěte nikterak nedefinuje, ale ve svém čl. 1 odst. 1 stanoví, že „*se použije na děti mladší osmnácti let.*“²

Normy práva vnitrostátního pojem nezletilého dítěte přímo nevymezují. Zákon č.89/ 2012 Sb., občanský zákoník (dále je OZ) stanoví ve svém § 30 odst. 1, že „*se člověk stává plně svéprávným zletilostí a zletilosti se nabyvá dovršením osmnáctého roku věku.*“, A ve svém odst. 2 uvádí, že „*před nabytím zletilosti se plně svéprávnosti nabyvá přiznáním svéprávnosti, nebo uzavřením manželství.*“³ Nutno podotknout, že občanský zákoník na některých místech hovoří o nezletilém, dítěti i o nezletilém dítěti, lze však vyvodit, že se jedná o pojmy totožné, jež zákonodárce užil rozdílně tak, aby co nejlépe vyhovovaly kontextu zákona. Co se týče norem práva procesního, konkrétně zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád (dále jen OSŘ), či zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (dále jen ZŘS), zde opět konkrétní definici nenalezneme, ač oba právní předpisy v některých svých ustanoveních užívají pojmů nezletilé dítě (např. § 100 odst. 3 OSŘ), nezletilý (např. §116 odst. 4 OSŘ, § 4 odst. 2 ZŘS) či dítě (např. § 420 ZŘS).

Z výše uvedeného můžeme vyvodit, že nezletilým dítětem je osoba od narození do nabytí zletilosti, tedy do dosažení osmnáctého roku věku, přiznání svéprávnosti či uzavření manželství.

Specifickou úpravu obsahuje předpis práva trestního a to konkrétně zákon č.218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších právních předpisů. Tento předpis užívá pojem mládež, přičemž mládeží rozumí děti mladší patnácti let a mladistvé, což jsou děti starší patnácti a mladší osmnácti let.

¹ Čl. 1 Úmluvy o právech dítěte (sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí ČSFR vyhl. č. 104/1991 Sb.).

² Čl. 1 odst. 1 Evropské úmluvy o výkonu práv dětí (sdělení ministerstva zahraničních věcí vyhl. č. 54/2001 Sb. m. s.)

³ § 30 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Obecně tedy lze říci, že dítětem je osoba, jež nenabyla zletilosti, přičemž tato se nabývá dosažením osmnáctého roku věku, kdy výjimky v rámci práva občanského stanoví již zmíněný § 30 občanského zákoníku.⁴

1.2 Výslech

Co rozumíme pod pojmem výslech? Výslech je jedním z důkazních prostředků, jež můžeme definovat jako zdroj poznání dokazovaných skutečností.⁵ OSŘ ve svém § 125 uvádí, že „za důkaz mohou sloužit všechny prostředky, jimiž lze zjistit stav věci.“ A následně uvádí demonstrativní výčet jednotlivých důkazních prostředků. Za důkazní prostředek tak může sloužit „zejména výslech svědka, znalecký posudek, zprávy a vyjádření orgánů, fyzických a právnických osob, notářské nebo exekutorské zápisy a jiné listiny, ohledání a výslech účastníků.“⁶ Jelikož se nejedná o taxativní výčet, lze použít i důkazní prostředky jiné, kdy bude záležet především na úvaze soudu, zda určitý důkazní prostředek připustí. V takovém případě hovoříme o tzv. jiných důkazních prostředcích.⁷

V souvislosti s výslechem dítěte zejména pak v řízeních, které se přímo dotýkají zájmů dítěte, se budu dále ve své práci zabývat tím, zda se v případě zjišťování názoru dítěte jedná o dokazování, či jde o pouhé zjištění přání a názorů dítěte se zřetelem k tomu, aby k nim bylo přihlédnuto. Názory na tuto probatiku jsou u odborné veřejnosti odlišné.

1.3 Nejlepší zájem dítěte

Nejlepší zájem dítěte je pojem, který ve své práci několikrát zmiňuji, a proto považuji za důležité jej vymezit, přičemž se zaměřím na jeho výklad zejména v souvislosti s participačními právy dítěte.⁸ Daný princip nejlepšího zájmu dítěte zmiňují jak mezinárodní, tak vnitrostátní normy. Definici pojmu však nenalezneme v žádném právním předpisu. M. Hrušáková uvádí, že „právní normy tento pojem sice často obsahují, nikde však nevymezují, co je jím třeba rozumět, ale navíc jej užívají v různých souvislostech.“⁹

Čl. 3 Úmluvy o právech dítěte stanoví:

⁴ Zletilosti lze nabýt též přiznáním svéprávnosti, nebo uzavřením manželství.

⁵ DRÁPAL, Ljubomír. In BUREŠ, Jaroslav a kol. *Občanský soudní řád I. § 1-200za : komentář*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 883.

⁶ § 125 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

⁷ WINTEROVÁ, Alena. *Civilní právo procesní*. 6. vydání. Praha: Linde Praha, 2011, s. 237.

⁸ „Participační práva jsou práva účasti dítěte na rozhodování o záležitostech týkajících se jeho sociálního, ekonomického, náboženského, kulturního a politického života.“ Citováno z *Rights under the Convention on the Rights of the Child* [online]. unicef.org, 7. srpna 2014 [cit. 15. října 2014]. Dostupné na <http://www.unicef.org/crc/index_30177.html>.

⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Dítě, rodina a stát: úvahy nad právním postavením dítěte*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 21.

„Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány.“

Jedná se o jeden ze základních právních principů, na němž stojí současné rodinné právo, neboť dítě vyžaduje zvláštní ochranu s ohledem na jeho zranitelnost a omezenou způsobilost chránit vlastní zájmy. Princip nejlepšího zájmu dítěte je základním prostředkem poskytnutí ochrany dítěte ze strany společnosti.¹⁰

Možnost dětí participovat na rozhodování o otázkách, které se jich dotýkají, je různá. Dítěti je přiznáno právo na informace o své situaci a právo vyjádřit svůj názor, jímž může případně rozhodnutí soudu ovlivnit. Dítě se však může ocitnout i v pozici, kdy jeho přání bude rozhodující pro rozhodnutí o něm.¹¹

V praxi mohou nastat případy, kdy dojde k střetu participačních práv dítěte a principu nejlepšího zájmu. K této problematice se vyjádřil v jednom ze svých nálezů i Ústavní soud: *„konečné hodnocení (posouzení) zájmu nezletilého dítěte, jež je zde nejvyšším imperativem, přísluší v projednávané věci obecnému soudu, v jehož dispozici je i oprávnění k případným korekturám představ a názorů dítěte o tom, co je pro něj v konkrétní věci vhodné, případné, resp. obecně prospěšné, a co nikoli, a proto k názoru nezletilého soud přihlíží právě s ohledem na jeho věk, rozumovou a citovou vyspělost.“*¹²

Ačkoliv je třeba respektovat participační práva dítěte, lze vyvodit, že autonomie vůle může být v některých případech upozaděna, a to právě s ohledem na nejlepší zájem dítěte.

¹⁰ KORNEL, Martin. Některé problematické aspekty principu nejlepšího zájmu dítěte. *Právní rozhledy*, 2013, č. 3, s. 88.

¹¹ KORNEL, Martin. Některé problematické aspekty principu nejlepšího zájmu dítěte. *Právní rozhledy*, 2013, č. 3, s. 88.

¹² náleží Ústavního soudu ze dne 31 srpna 2010, sp. zn. III. ÚS 3007/09

2 Právo dítěte být slyšeno, právo dítěte na informace

Právo dítěte být slyšeno a právo dítěte na informace je jedním ze základních procesních práv dětí a zároveň jeden z prvků ochrany zájmů dítěte. Toto právo je zakotveno v mnoha mezinárodních dokumentech, na úrovni práva unijního a též ve vnitrostátních právních předpisech. Na dítě nelze pohlížet jako na pouhý objekt řízení, o kterém rozhodují jiní, nýbrž jako na aktivní subjekt řízení.¹³ Dítě má právo na informace, právo utvořit si vlastní názor a tento následně sdělit. Při rozhodování o dítěti musí být brán zřetel na přání a názory dítěte. V každém jednotlivém případě je však nutno přihlížet k nejlepšímu zájmu dítěte jako nejvyššího imperativu, který musí být aplikován v každé věci týkající se dítěte.¹⁴

2.1 Úprava v mezinárodněprávních dokumentech

Jako první mezinárodněprávní dokument uvádím Úmluvu o právech dítěte (dále jen ÚPD). Jedná se o zásadní dokument pro ochranu práv dětí přijatý v New Yorku v roce 1989.

ÚPD zakotvuje ve svém čl. 12 povinnost všech států, jež jsou smluvní stranou ÚPD, zabezpečit dítěti právo vyjadřovat své názory v záležitostech, které se jej bezprostředně dotýkají. Toto právo dítěte je podmíněno tím, že dítě je schopno formulovat své vlastní názory. Úmluva dále stanoví, že názorům dítěte je třeba věnovat patřičnou pozornost odpovídající jeho věku a úrovni. Dítěti má být poskytnuta možnost výslechu v soudním či správním řízení, které se jej dotýká. Právo být vyslyšeno má být realizováno přímo, prostřednictvím zástupce nebo příslušného orgánu. Způsob výslechu musí být v souladu s vnitrostátními procesními předpisy.¹⁵

ÚPD tak stanovila obecné pravidlo, které má povahu ústavně právního předpisu o lidských právech. Toto pravidlo ukládá státním orgánům povinnost dítě slyšet, za předpokladu, že je dítě schopno s ohledem na stupeň svého vývoje utvořit si a reprodukovat vlastní názor.¹⁶

ČL. 13 ÚPD upravuje právo dítěte na svobodu projevu, přičemž stanoví, že toto právo zahrnuje: „*vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky všeho druhu, bez ohledu na*

¹³ náleží Ústavního soudu ze dne 19. února 2014, sp. zn. Pl. ÚS 3304/13, body 30-63

¹⁴ HRUBÁ, Michaela. Procesní práva dítěte-právo být slyšeno. In: *Sborník 2. ročníku mezinárodní konference Dny práva–2008–Days of Law*. s. 900-908.

¹⁵ Čl. 12 Úmluvy o právech dítěte (sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí ČSFR vyhl. č. 104/1991 Sb.).

¹⁶ MELICHAROVÁ, Dita. Specifika výslechu nezletilého v civilním řízení. *Soudce*, 2008, roč. 10, č. 7-8, s. 62.

*hranice, ať ústně, písemně nebo tiskem, prostřednictvím umění nebo jakýmkoliv jinými prostředky podle volby dítěte.*¹⁷

Výbor pro práva dítěte¹⁸ označil čl. 12 jako jeden ze čtyř obecných principů ÚPD. Zároveň uvádí, že pojem „záležitosti, které se dítěte dotýkají“ je nutno vykládat extenzivně. Děti by měly být vyslyšány vždy, pokud jejich názor může ovlivnit rozhodnutí. ÚPD nestanovuje žádnou věkovou hranici, která by vymezila od jakého věku je dítě schopno své názory formulovat. Stanovuje tak povinnost pro všechny státní orgány předpokládat, že dítě takovou schopnost má a teprve následně v individuálních případech vyloučit. Dítěti je ponecháno právo zvolit si mezi osobním výslechem, či výslechem uskutečněným prostřednictvím zástupce nebo příslušného orgánu. Bude-li slyšení provedeno prostřednictvím zástupce, je důležité, aby názory dítěte tlumočil správně. Výbor dále požaduje, aby měli zástupci zkušenosti s prací s dětmi. Pojem „v souladu s procedurálními pravidly vnitrostátního zákonodárství“ znamená požadavek pro státy, aby respektovaly pravidla spravedlivého procesu. Porušení procesních pravidel může být důvodem pro zrušení daného rozhodnutí.¹⁹

Dalším velmi důležitým mezinárodním dokumentem specializovaným především na procesní práva dítěte je Evropská úmluva o výkonu práv dětí (dále jen EÚVPD) vyhlášená dne 25. 1. 1996 Radou Evropy ve Štrasburku.

Uvedená úmluva ve svém čl. 1 stanoví, že *„účelem této úmluvy je, v nejlepším zájmu dětí, podporovat jejich práva, poskytnout jim procesní práva a usnadnit jejich výkon tím, že bude zabezpečeno, aby děti, přímo nebo prostřednictvím jiných osob nebo orgánů, byly informovány o soudních řízeních, která se jich týkají, a mohly se jich účastnit.*“²⁰

EÚVPD upravuje právo dítěte na informace a právo na vyjádření názoru v řízení zejména ve svém čl. 3., v němž uvádí, že se dítěti zaručuje právo dostávat určité informace, právo být konzultováno a moci vyjádřit svůj názor a právo být informováno o možných důsledcích vyhovění svého názoru a o možných důsledcích jakéhokoliv rozhodnutí. Podmínkou je dostatečná schopnost dítěte chápat situaci dle vnitrostátních předpisů.²¹

¹⁷ Čl. 13 Úmluvy o právech dítěte (sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí ČSFR vyhl. č. 104/1991 Sb.)

¹⁸ Výbor zřízený jako kontrolní orgán Úmluvou o právech dítěte se poprvé sešel roku 1991. Tvoří ho deset odborníků volených na 4 roky, kteří mají za úkol vést mnohostranné rozhovory s cílem podpořit dodržování a rozvoj dětských práv.

¹⁹ *Convention on the Rights of the Child* [online]. 1. července 2009 [cit. 29. října 2014]. Dostupné na <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/AdvanceVersions/CRC-C-GC-12.pdf>>.

²⁰ Čl. 1 odst. 2 Evropské úmluvy o výkonu práv dětí (sdělení ministerstva zahraničních věcí vyhl. č. 54/2001 Sb. m. s.)

²¹ Čl. 3 odst. 1 Evropské úmluvy o výkonu práv dětí (sdělení ministerstva zahraničních věcí vyhl. č. 54/2001 Sb. m. s.)

Podle EÚVPD má vnitrostátní právní úprava stanovit kritéria pro posouzení stupně duševní vyspělosti dítěte, interpretaci názorů a stanovisek dítěte.

EÚVPD ve svých ustanoveních nijak nevymezuje, kdo má být tím, kdo dítěti poskytuje potřebné informace. Dle mého názoru by mělo jít vždy o kvalifikované odborníky, psychology specializované na danou problematiku, mající odpovídající praxi v práci s dětmi, nebo osoby mající dostatečnou kvalifikaci v oblasti pedagogiky. Tyto osoby by bezesporu měly vystupovat nestranně, aby dítě projevilo svůj skutečný názor neovlivněný právě jejich přístupem. Tento názor zastávám především z důvodu toho, že mohou nastat situace, kdy se děti budou muset vyjádřit k záležitosti, která je pro ně mnohdy velmi citlivá, zejména pak, budou-li rozhodovat o své preferenci mezi rodiči.

V čl. 13 Úmluvy o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí je ustanovení, jež opravňuje soudní či správní orgán odmítnout nařídít návrat dítěte, pokud dítě s návratem nesouhlasí a dosáhlo takového věku a stupně vyspělosti, že k jeho stanoviskům lze přihlížet.²²

Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení upravuje právo dítěte obdržet poradu a být řádně informováno o důsledcích osvojení a svého souhlasu s osvojením ve svém čl. 4. Tento zároveň stanoví povinnost příslušných orgánů zajistit, aby bylo přihlédnuto k přáním a názorům dítěte s přihlédnutím k věku a zralosti dítěte.²³

Jako další lze uvést např. Úmluvu o styku s dětmi a její čl. 6,²⁴ nebo Evropskou úmluvu o uznávání a výkonu rozhodnutí o výchově dětí a obnovení výchovy dětí a její čl. 15.²⁵

Co se týče úpravy na mezinárodní úrovni, lze říci, že procesní práva dítěte jsou upravena dostatečně podrobně, ač se úpravy zakotvující práva dětí a možnost jejich ochrany soudní cestou začaly objevovat až ve 20. století. Všechny mezinárodní dokumenty, které jsem uvedla výše, shodně zakotvují právo dítěte vyjádřit svůj názor v záležitostech, které se ho týkají.

²² Čl. 13 Úmluvy o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí (sdělení ministerstva zahraničních věcí vyhl. č. 34/1998 Sb. m. s.)

²³ Čl. 4 Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení (sdělení ministerstva zahraničních věcí vyhl. č. 43/2000 Sb. m. s.)

²⁴ Úmluva o styku s dětmi, čl. 6:

1. Dítě, které má podle vnitrostátních právních předpisů dostatečnou schopnost chápání, a pokud toto není zjevně v rozporu s jeho nejlepšími zájmy, má právo:
 - a. dostávat veškeré příslušné informace;
 - b. být konzultováno;
 - c. vyjadřovat vlastní názor.
2. Těmto názorům a prokázaným přáním a pocitům dítěte se přikládá náležitá váha.

²⁵ Evropská úmluva o uznávání a výkonu rozhodnutí o výchově dětí a obnovení výchovy dětí, čl. 15 odst. 1:

1. Před dosažením rozhodnutí podle článku 10 odst. 1 písm. b) příslušný orgán v dožádaném státě:
 - a) zjistí názory dítěte, ledaže by to bylo neproveditelné s ohledem zejména na jeho věk a chápání;
 - b) může požádat o provedení vhodných šetření.

Zároveň upravují právo dítěte na potřebné informace, aby si dítě bylo schopno utvořit vlastní názor na věc a následně jej sdělit.

2.2 Úprava v rámci práva unijního- nařízení Brusel IIbis

Nařízení ES č. 2201/2003, o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1347/2000. (dále jen jako „nařízení Brusel IIbis.“) ve svých člancích 23, 41 a 42 upravuje výslech dítěte a stanoví hlavní zásadu, že dítě musí být při řízení, které se ho týká vyslechnuto. Opět stanoví podmínku vhodnosti výslechu vzhledem k věku nebo stupni vyspělosti dítěte.

Čl. 23 upravuje případy, kdy bylo vydáno rozhodnutí ve věcech rodičovské zodpovědnosti, aniž mohlo dítě využít práva být vyslechnuto. Příslušný článek stanoví, že takové rozhodnutí se neuzná, proti uznání a výkonu takového rozhodnutí lze vznést námitku.

Čl. 41 a 42 stanoví jako podmínku pro uznání a výkon rozhodnutí o právu na styk s dítětem a rozhodnutí o navrácení dítěte v jiném členském státě vydání osvědčení, kterým soudce stvrzuje, že dítě mělo možnost být vyslechnuto. Dítěti má být poskytnuta tato možnost jen v případě, že výslech nebyl považován za nevhodný s přihlédnutím k jeho věku či stupni vyspělosti.

Co se týče provedení samotného výslechu, musí se provádět s přihlédnutím k věku a vyspělosti dítěte a zejména u mladších dětí musí být výslech proveden odborně a šetrně. Názory dítěte nemusí být vždy vyslyšeny při projednávání u soudu, příslušný orgán je může obdržet i podle vnitrostátního práva. Jde o případy, kdy je názor dítěte zjišťován zprostředkovaně skrze sociálního pracovníka či znaleckého posudku. Provádí-li se však výslech u soudu, soudce by měl v rámci výslechu zajistit, aby dítě mělo možnost své názory vyjádřit v důvěrné atmosféře, měl by klást otázky tak, aby je dítě bylo schopno vzhledem ke svému věku pochopit a přizpůsobit otázky s přihlédnutím k povaze věci.²⁶

„Ať už provádí výslech dítěte soudce nebo jiný úředník, je podstatné, aby tato osoba prodělala odpovídající přípravu, například jak nejlépe komunikovat s dětmi, a aby si byla vědoma rizika, že rodiče se snaží dítě ovlivňovat a vyvíjet na něj nátlak. V případě, že výslech je proveden správně a s odpovídající uvážlivostí, může takový výslech umožnit dítěti vyjádřit svá vlastní přání a osvobodit ho od pocitu odpovědnosti nebo viny.“²⁷

²⁶Praktická příručka pro používání nového nařízení Brusel II [online], [cit. 1. února 2013], s. 53. Dostupné na <http://ec.europa.eu/civiljustice/publications/docs/guide_new_brussels_ii_cs.pdf>.

²⁷ Tamtéž

Účel výslechu zde bude bezpochyby záviset na druhu daného řízení. V případě řízení týkajícího se práva péče o dítě, lze spatřit účel výslechu především v nalezení co nejvhodnější prostředí, v němž má dítě bydlet. Týká-li se výslech únosu dítěte, je potřeba zjistit zejména povahu námitek dítěte proti návratu a mít na paměti, že s dítětem bude velmi často ze strany rodičů manipulováno.

2.3 Úprava v rámci práva vnitrostátního

Na ústavní úrovni nalezneme úpravu v Listině základních práv a svobod, která zakotvuje obecně právo na informace a právo každého svobodně vyjadřovat své názory.²⁸

Ráda bych na tomto místě uvedla, že před přijetím současného OZ byla Česká republika často kritizována ze strany Výboru pro práva dítěte OSN. Doporučení pro Českou republiku pak spočívalo v tom, aby zavedla úpravu práva dítěte být slyšeno bez ohledu na jeho věk a komplexní právní úpravu práva dítěte být slyšeno, která by platila nejen pro soudy, ale i pro správní orgány, instituce, školy, výchovné ústavy a rodiny v záležitostech týkajících se dětí.²⁹

S přijetím současného občanského zákoníku došlo k začlenění rodinného práva do jeho části druhé. Zde nalezneme úpravu práva dítěte na informace a vyjádření vůči jeho rodičům a práva dítěte být slyšeno ve vztahu ke státním orgánům.

V § 875 odst. 2 tak stanoví: „*Před rozhodnutím, které se dotýká zájmu dítěte, sdělí rodiče dítěti vše potřebné, aby si mohlo vytvořit vlastní názor o dané záležitosti a rodičům jej sdělit; to neplatí, není-li dítě schopno sdělení náležitě přijmout nebo není schopno vytvořit si vlastní názor nebo není schopno tento názor rodičům sdělit. Názoru dítěte rodiče věnují patřičnou pozornost a berou názor dítěte při rozhodování v úvahu.*“³⁰

Nejdůležitějším ustanovením z hlediska ochrany nezletilého, kterou mu je stát povinen poskytovat je § 867.

„1) Před rozhodnutím, které se dotýká zájmu dítěte, poskytne soud dítěti potřebné informace, aby si mohlo vytvořit vlastní názor a tento sdělit.

(2) Není-li podle zjištění soudu dítě schopno informace náležitě přijmout nebo není-li schopno vytvořit si vlastní názor nebo není-li schopno tento názor sdělit, soud informuje a vyslechne toho, kdo je schopen zájmy dítěte ochránit, s tím, že se musí jednat o osobu, jejíž

²⁸ Čl. 17 Listiny základních práv a svobod (usnesení předsednictva ČNR o vyhlášení Listiny základních práv a svobod č. 2/1993 Sb.)

²⁹ *Závěrečná doporučení Výboru pro dětská práva OSN: Česká republika* [online]. vlada.cz, [cit. 25. října 2008]. Dostupné na < http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/Z_v_re_n_doporu_en_2CRC_CZ_2.pdf >.

³⁰ § 875 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

*zájmy nejsou v rozporu se zájmy dítěte; o dítěti starším dvanácti let se má za to, že je schopno informaci přijmout, vytvořit si vlastní názor a tento sdělit. Názoru dítěte věnuje soud patřičnou pozornost.*³¹

Právo na informace je povinen zajišťovat soud a zároveň nese odpovědnost za jeho realizaci, jak ostatně vyplývá z čl. 6 EÚVPD.³² Informace dítěti poskytuje buď samotný soud, a nebo jeho zástupce (nejčastěji to bude orgán sociálně-právní ochrany dětí).³³ Dítě musí mít k dispozici dostatečné množství informací, jež by mu měly být poskytnuty v hloubce a formě odpovídající jeho věku a stupni vyzrállosti. Již jsem uváděla, že se dítě bude velmi často vyjadřovat k citlivým záležitostem, proto by mu příslušné informace měly být sděleny s co největší rozvážností.

Aby bylo dítěti umožněno vyjádřit vlastní názor, musí být schopno jej formulovat vzhledem k věku, stupni jeho vývoje a rozumové vyspělosti. Zákon stanoví vyvratitelnou domněnku, že dítě, které dosáhne věku dvanácti let je schopno informace o řízení a záležitostech, o nichž se rozhoduje přijmout, vytvořit si vlastní názor a tento soudu náležitě sdělit.

Zákon na závěr stanoví soudu povinnost věnovat patřičnou pozornost projevenému názoru dítěte.

Do přijetí současné úpravy bylo právo dítěte na informace a právo být slyšeno upraveno v § 31 odst. 3 zákona o rodině.³⁴ V rámci současné úpravy je předpokladem pro vyjádření dítěte schopnost formulovat své názory s ohledem na věk a rozumovou vyspělost dítěte. Zákon o rodině stanovil ještě navíc požadavek, aby dítě bylo schopno pochopit i dosah

³¹ § 867 č. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

³² Evropská úmluva o výkonu práv dětí (sdělení ministerstva zahraničních věcí vyhl. č. 54/2001 Sb. m. s.), čl. 6: V řízení, které se týká dítěte, musí soudní orgán před vynesením rozhodnutí:

- a) posoudit, zda má informace dostatečné k tomu, aby mohl rozhodnout v nejlepším zájmu dítěte a, je-li to třeba, opatřit si další informace, zejména od osob, které mají rodičovskou zodpovědnost;
- b) pokud se podle vnitrostátních předpisů má za to, že dítě dostatečně chápe
 - zabezpečit, aby dítě obdrželo všechny příslušné informace,
 - ve vhodných případech dítě vyslechnout, je-li to třeba neveřejně, buď přímo nebo prostřednictvím jiných osob nebo orgánů způsobem, který je přiměřený chápání dítěte, pokud to není ve zjevném rozporu s nejlepšími zájmy dítěte,
 - umožnit dítěti vyjádřit svůj názor;
- c) vzít názor dítěte náležitě v úvahu.

³³ HRUŠÁKOVÁ, Milana. In KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In WESTPHALOVÁ, Lenka. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 853 – 854.

³⁴ Zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, ve znění pozdějších předpisů, § 31. odst. 3:

„Dítě, které je schopno s ohledem na stupeň svého vývoje vytvořit si vlastní názor a posoudit dosah opatření jeho se týkajících, má právo obdržet potřebné informace a svobodně se vyjadřovat ke všem rozhodnutím rodičů týkajících se podstatných záležitostí jeho osoby a být slyšeno v každém řízení, v němž se o takových záležitostech rozhoduje.“

opatření jeho se týkajících. Současná úprava tento požadavek již neuvádí a možnost dítěte získat informace, vytvořit a sdělit vlastní názor je v tomto směru méně omezující.³⁵

Osobně vymezení věkové hranice dvanácti let nepovažuji za vhodné řešení. Zákon chtěl tímto ustanovením zřejmě uzákonit ustálenou praxi soudů,³⁶ ale domnívám se, že vhodnější by bylo ustanovení formulovat tak, kdy by neuvádělo konkrétní věkovou hranici, ale spíše by se posuzovala schopnost dítěte přijímat informace, utvářet si vlastní názor a sdělit jej v závislosti na stupni vyspělosti dítěte, přičemž toto posouzení by měl učinit kvalifikovaný odborník. Zavedení věkové hranice vychází také z psychologického vyhodnocení vývoje dítěte, mám však za to, že v každé situaci je nutné upřednostnit individuální přístup. Každé dítě je jiné, na jeho duševní vyspělost může působit řada faktorů, jako je například rodina, prostředí, v němž vyrůstá, škola, kamarádi a mnoho jiných. Domnívám se, že vhodnější je právní úprava, jež ponechává na uvážení soudu, zda je zjištění názoru vhodné a jakým způsobem má být názor dítěte zjištěn.

OZ zmiňuje věkovou hranici dvanácti let i např. ve svém § 806, který upravuje souhlas dítěte s jeho osvojením. OZ stanoví, že „*dosáhlo-li dítě alespoň dvanácti let, je třeba vždy jeho osobního souhlasu, ledaže je mimo jakoukoliv pochybnost, že by byl postup požadující osobní souhlas osvojovaného dítěte v zásadním rozporu se zájmy dítěte, nebo že dítě není schopno posoudit důsledky souhlasu.*“³⁷

Zavedení souhlasové povinnosti nezletilého je promítnutím obdobné zásady obsažené v revidované Evropské úmluvě o osvojení dětí, která ukládá jako podmínku osvojení souhlas nezletilce od věku 14 let. Toto zavádění věkových hranic je oblíbeným systémem v mnoha jiných státech, jež jsou smluvními stranami této úmluvy. Na druhou stranu Výbor pro práva dítěte zavedení těchto věkových hranic kritizuje. Uvádí, že věk nemá být kritériem pro posouzení, zda je dítě schopno se ve věci vyjádřit. UNICEF zdůraznil, že věk by měl být důležitým faktorem, který je však nutno vykládat ve spojení s vyspělostí dítěte a schopností pochopit a posoudit důsledky rozhodnutí.³⁸

Jako další příklady, kdy zákon vyžaduje zjištění názoru nezletilého a vyslovení jeho souhlasu lze uvést souhlas nezletilého s poskytnutím zdravotních služeb podle § 35 zákona č. 372/ 2011 Sb., o zdravotních službách. Dle § 863 OZ je nutný souhlas dítěte staršího patnácti

³⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana. In KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In WESTPHALOVÁ, Lenka. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 855.

³⁶ Např. nález Ústavního soudu ze dne 28. dubna 2009, sp. zn. II. ÚS 1945/08, bod 19.

³⁷ § 806 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

³⁸ FENTON-GLYNN, Claire. The child's voice in adoption proceedings: A European perspective. *International Journal of children's rights*, 2013, roč. 21, č. 4, s. 590-615.

let se změnou jeho příjmení, nebo lze uvést např. § 95 OZ upravující souhlas nezletilého k zákrokům na těle a k zásahu do integrity a mnoho dalších.

S ustanovením § 867 OZ úzce souvisí § 100 odst. 3 OSŘ, kde je upraven postup soudu v případě, že účastníkem řízení je nezletilé dítě. Jedná se vlastně o promítnutí čl. 12 Úmluvy o právech dítěte. OSŘ v tomto ustanovení stanoví povinnost soudu zjistit názor nezletilého ve věci, pokud je však schopný formulovat své názory. Ustanovení dále upravuje způsob, jakým soud bude zjišťovat názor dítěte. První variantou je samotný výslech dítěte soudem, druhou možností, jež by měla být užívána spíše ve výjimečných případech, je názor dítěte zjistit prostřednictvím jeho zástupce, znaleckého posudku či příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Zákon umožňuje vyloučit přítomnost dalších osob, pokud by tato mohla vést k tomu, že by se dítě nechalo ovlivnit a nevyjádřilo svůj skutečný názor. Důvěrník dítěte³⁹ (pokud není zákonným zástupcem dítěte), o jehož účast u soudu dítě požádá, může být výslechu přítomen vždy. Vyloučit jej soud může jen tehdy, je-li jeho přítomností mařen účel výslechu. Na závěr zákon stanoví povinnost soudu přihlížet k názoru dítěte s přihlédnutím k jeho věku a rozumové vyspělosti.⁴⁰

Z ustanovení § 100 odst. 3 OSŘ vyplývá, že upřednostňovanou formou zjišťování názoru dítěte je výslech samotným soudem, neboť se tak eliminuje riziko dezinterpretace názoru nezletilého dítěte. Zprostředkovaně bude názor dítěte zjišťován jen ve výjimečných případech prostřednictvím jeho zástupce, znaleckého posudku či orgánu sociálně-právní ochrany dětí.⁴¹

„Výjimečným případem se podle důvodové zprávy k novele č. 295/2008 Sb. rozumí zejména ty situace, kdy soud má zjištěno, že dítě není schopno formulovat své názory a jeho přítomnost u soudního řízení by zjevně neměla procesní význam nebo by mohla být dítěti na újmu.“⁴²

Za povšimnutí stojí, že toto ustanovení zůstalo ponecháno v OSŘ, i když je od 1. ledna 2014 řízení péče soudu o nezletilé upraveno ve zvláštním zákoně- zákoně o zvláštních řízeních soudních. Z výše zmíněného tedy vyvozují, že bude-li účastníkem sporného řízení

³⁹ Důležitou součástí novely OSŘ z roku 2012 bylo také posílení procesních práv nezletilých dětí v občanském soudním řízení. OSŘ zavedlo institut tzv. důvěrníka nezletilého. Tímto reflektuje Evropskou úmluvu o výkonu práv dětí a Úmluvu o právech dítěte, která stanovuje možnost poskytnout dětem další procesní práva v soudním řízení, zejména právo požadovat pomoc vhodné osoby dle jejich volby.

⁴⁰ § 100 odst. 3 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

⁴¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana. In KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In WESTPHALOVÁ, Lenka. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 855 – 856.

⁴² HRUŠÁKOVÁ, Milana. In KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In WESTPHALOVÁ, Lenka. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 856.

nezletilý, bude se jeho výslech jako forma zjištění jeho názoru řídit zásadami uvedenými v § 100 odst. 3 OSŘ a bude třeba dbát zvýšené míry procesní ochrany nezletilého.

Jak jsem již uvedla, od 1. ledna 2014 vedle OSŘ existuje nový procesní předpis pro civilní soudní řízení- zákon o zvláštních řízeních soudních, který upravuje nesporná a jiná zvláštní řízení. Je nezbytné právní úpravu vymezit i z hlediska tohoto předpisu.

ZŘS ve svém § 20 odst. 4 stanoví, že „*V řízení, jehož účastníkem je nezletilý, který je schopen pochopit situaci, soud postupuje tak, aby nezletilý dostal potřebné informace o soudním řízení a byl informován o možných důsledcích vyhovění svému názoru i důsledcích soudního rozhodnutí.*“⁴³

Ustanovení vychází především z charakteru řízení, která jsou upravena ve zvláštní části ZŘS, kde nalezneme řadu řízení s účastí nezletilého. V těchto řízeních bude soud vedle aplikace ustanovení § 100 odst. 3 OSŘ ještě navíc povinen poskytovat informace nezletilému o průběhu řízení.

Právní úpravu práva dítěte být slyšeno upravuje rovněž zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Tento vymezuje právo dítěte být slyšeno § 8. Ustanovení zakotvuje pro účely sociálně-právní ochrany dětí právo dítěte svobodně vyjadřovat své názory a to ve všech záležitostech, které se ho dotýkají. Toto právo dítěte je podmíněno jeho schopností řádně formulovat vlastní názory. Dítě má zároveň právo své názory vyjadřovat bez přítomnosti rodičů či osob odpovědných za jeho výchovu. Vyjádřením nezletilého dítěte se má věnovat náležitá pozornost odpovídající jeho věku a rozumové vyspělosti. Orgán sociálně právní ochrany dětí je povinen si počínat takovým způsobem, aby vzal v úvahu přání a pocity dítěte, a to s přihlédnutím k jeho věku a vývoji tak, aby nedošlo k ohrožení nebo narušení jeho citového a psychického vývoje.⁴⁴

V následujícím odstavci zákon stanoví, že je-li dítě schopno s ohledem na svůj věk a rozumovou vyspělost posoudit dosah a význam rozhodnutí, které je výsledkem správního či soudního řízení, jehož je účastníkem, či jde o rozhodnutí vztahující se k jeho osobě, má právo obdržet od orgánu sociálně-právní ochrany informace o všech závažných věcech, které se ho týkají. I zde zákon stanovuje vyvratitelnou domněnku, že dítě starší dvanácti let je schopno informaci přijmout, vytvořit si vlastní názor a tento poté sdělit.⁴⁵

I zákon o soudnictví ve věcech mládeže v jednom ze svých ustanovení zakotvuje právo dítěte vyjádřit svůj názor. Jedná se o § 92 odst. 1, který stanoví, že „*dítě nemusí být v řízení*

⁴³ § 20 odst. 4 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

⁴⁴ § 8 zákona č. 359/1999, o sociálně-právní ochraně dětí ve znění pozdějších předpisů.

⁴⁵ Tamtéž

vyslechnuto, bylo-li jeho jednání, v němž je spatřován čin jinak trestný, spolehlivě prokázáno jiným způsobem, jeho názor ve věci“ však „musí být vždy zjištěn.“⁴⁶

Toto ustanovení je zařazeno do hlavy III. zákona o soudnictví ve věcech mládeže, která upravuje řízení ve věcech dětí mladších patnácti let. Řízení podle hlavy III. zákona o soudnictví ve věcech mládeže je v podstatě nesporným řízením vycházejícím z právní úpravy řízení ve věcech péče soudu o nezletilé, která je nyní upravena v hlavě V., oddílu 5. v zákoně o zvláštních řízeních soudních. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže však stanovuje určitá specifika těchto řízení (§ 89 - § 95), které je nutno respektovat, neboť se jedná o úpravu speciální.

Úpravu participačního práva dítěte v rámci vnitrostátních norem nalezneme též ve správním řádu v ustanovení § 29 odst. 4, který je v podstatě obdobou úpravy obsažené v OSŘ.⁴⁷

Úprava v rámci vnitrostátních norem vychází z jednotlivých ustanovení mezinárodních úmluv, především pak z čl. 12 ÚPD, která dbají požadavku ochrany nejlepšího zájmu dítěte.

Dle mého úsudku je právo na informace a právo dítěte vyjádřit svůj názor u soudu v rámci vnitrostátních norem upraveno na dostatečné úrovni a bude záležet především na soudech, jak budou příslušná ustanovení aplikovat v praxi.

⁴⁶ § 92 odst. 1 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

⁴⁷ Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů, § 29 odst. 4:

„V řízení, jehož účastníkem je nezletilé dítě, které je schopno formulovat své názory, postupuje správní orgán tak, aby byl zjištěn názor nezletilého dítěte ve věci. Za tím účelem správní orgán poskytne dítěti možnost, aby bylo vyslyšeno buď přímo, nebo prostřednictvím zástupce nebo příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Vyžaduje-li to zájem dítěte, lze jeho názor zjistit i bez přítomnosti rodičů nebo jiných osob zodpovědných za výchovu dítěte. V takovém případě správní orgán k úkonu přibere jinou vhodnou dospělou osobu. K názoru dítěte správní orgán přihlíží s přihlédnutím k jeho věku a rozumové vyspělosti.“

3 Problematika výsledku nezletilého

V rámci výsledku nezletilého je nutné rozlišovat situace, kdy dítě vystupuje jako účastník řízení sporného či nesporného, dále jako svědek a v neposlední řadě se jedná o řízení, která se přímo dotýkají zájmů dítěte. Budeme-li hovořit o výsledku nezletilého účastníka řízení, musíme vždy rozlišovat výsledek coby formu zjišťování názoru dítěte, o kterém pojednává ustanovení § 100 odst. 3 OSŘ a dále výsledek jako důkazní prostředek. Podrobněji se touto problematikou zabývám v následující podkapitole.

Výsledek nezletilého je výsledkem specifickým,⁴⁸ avšak zvláštní úpravu OSŘ neobsahuje. Konkrétní postup soudu pro výsledek nezletilých nelze určit, lze však podpůrně užít obecných ustanovení pro výsledek (účastníka i svědka) coby důkazního prostředku.

3.1 Nezletilý v postavení účastníka řízení

V praxi mohou bezpochyby nastat případy, kdy nezletilý bude účastníkem řízení. Nezletilý tak bude účastníkem řízení, jejichž účelem je ochrana jeho práv (typicky ve věcech péče soudu o nezletilé), stejně tak může být i účastníkem řízení, kde bude jeho účast závislá na konkrétních skutkových okolnostech případu. Tyto mohou být jak povahy sporné (např. náhrada škody na zdraví způsobená nezletilému dítěti), tak povahy nesporné (např. řízení o pozůstalosti)⁴⁹

„Pojem účastníka řízení je jedním z ústředních pojmů civilního procesu, neboť neexistuje řízení bez účastníka.“⁵⁰ Pro vymezení pojmu účastníka je nutné vymezit předpoklady účastenství, tedy to, kdo může být účastníkem a kdo je způsobilý před soudem samostatně jednat.

Vzhledem k tomu, že se zde zabývám výsledkem nezletilého v pozici účastníka, považuji za důležité vymezit i jeho předpoklady pro účastenství, to znamená, zda vůbec může být nezletilý účastníkem řízení a zda může samostatně v řízení jednat.

⁴⁸ Specifika pak vychází především z poznatků dětské a forenzní psychologie, která by měla být transponována i do procesně právních předpisů a postupu soudu.

⁴⁹ ŠÍNOVÁ, Renáta. Procesní způsobilost nezletilých účastníků řízení (s přihlédnutím k právní úpravě svéprávnosti v návrhu nového občanského zákoníku). *Právní rozhledy*, 2011, č. 17, s. 616.

⁵⁰ WINTEROVÁ, Alena. *Civilní právo procesní*. 6. vydání. Praha: Linde Praha, 2011, s. 129.

3.1.1 Procesně-právní subjektivita nezletilého

Způsobilost být účastníkem řízení (také procesně-právní subjektivita) určuje obecně, kdo může být účastníkem řízení. Procesně-právní subjektivita je „*právní způsobilostí být nositelem procesních práv a povinností.*“⁵¹

Procesně-právní subjektivitu upravuje OSŘ ve svém § 19, kdy stanoví, že „*způsobilost být účastníkem řízení má ten, kdo má právní osobnost; jinak jen ten, komu ji zákon přiznává.*“⁵² OSŘ zde tedy odkazuje do hmotného práva, kdy procesně-právní subjektivitu přiznává každému, kdo má způsobilost být nositelem práv a povinností podle hmotného práva, a zároveň ji výslovně přiznává některým subjektům, které nositeli právní subjektivity nejsou.⁵³

Právní osobnost upravuje OZ ve svém § 15 a násl.⁵⁴ Člověk má právní osobnost a tudíž i procesně-právní subjektivitu od narození až do smrti.⁵⁵ Subjektem práv se člověk tedy stává narozením. OZ však v § 25 upravuje situaci, kdy je třeba hledět i na počaté dítě (tzv. nasciturus) jako na již narozené, pokud to vyhovuje jeho zájmům a narodí-li se živé. Zánik procesně-právní subjektivity nastává smrtí člověka nebo jeho prohlášením za mrtvého.

Způsobilost být účastníkem řízení je procesní podmínkou, je-li při zahájení řízení dán její nedostatek, je neodstranitelný a vede k zastavení řízení.

Z výše uvedeného vyplývá, že způsobilost být účastníkem řízení má každý člověk, jež se narodil živý, tudíž i každý nezletilý a splňuje tak předpoklad pro to, aby mohl být účastníkem řízení.

3.1.2 Procesní způsobilost nezletilého

„*Procesní způsobilostí se rozumí způsobilost vykonávat samostatně procesní úkony neboli způsobilost před soudem samostatně jednat.*“⁵⁶ Účastník, který je procesně způsobilý, může v řízení činit procesní úkony a není tak třeba, aby byl v řízení zastoupen. Procesní způsobilost upravuje OSŘ v § 20, kdy stanoví, že „*každý může před soudem jako účastník samostatně právně jednat v tom rozsahu, v jakém je svéprávný.*“⁵⁷

⁵¹ WINTEROVÁ, Alena. *Civilní právo procesní*. 6. vydání. Praha: Linde Praha, 2011, s. 132.

⁵² § 19 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

⁵³ Např. státní zastupitelství, volební komise, správce daně apod.

⁵⁴ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, §15 odst. 1:

„Právní osobnost je způsobilost mít v mezích právního řádu práva a povinnosti.“

⁵⁵ § 23 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

⁵⁶ WINTEROVÁ, Alena. *Civilní právo procesní*. 6. vydání. Praha: Linde Praha, 2011, s. 133.

⁵⁷ § 20 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Opět se zde setkáme s tím, že OSŘ odkazuje do hmotného práva a to konkrétně na § 15 OZ, který vymezuje pojem svéprávnost.⁵⁸

Plné svéprávnosti a tudíž i procesní způsobilosti se nabývá dosažením zletilosti, tedy dovršením osmnáctého roku věku. Před nabytím zletilosti lze plné svéprávnosti nabýt přiznáním svéprávnosti, nebo uzavřením manželství.⁵⁹

Svéprávnost lze přiznat na návrh nezletilého, který dosáhl věku šestnácti let, tento osvědčí schopnost sám se živit a obstarat si své záležitosti a současně s návrhem souhlasí zákonný zástupce nezletilého. Návrh však může za nezletilého podat i přímo jeho zákonný zástupce. Soud návrhu vyhoví, i když nejsou výše uvedené předpoklady naplněny, ale je to z vážných důvodů v zájmu nezletilého.⁶⁰

Manželství lze uzavřít před nabytím zletilosti na návrh nezletilého, který dovršil věku šestnácti let, jedná se o výjimečný případ a jen s povolením soudu.

Je nutné rozlišovat procesní způsobilost nezletilého, neboť ten ji nemá v plném rozsahu, pokud mu tedy nebyla přiznána nebo ji nenabyl uzavřením manželství. Svéprávnost nezletilých se dělí na omezenou a částečnou, kterou právní úprava doplňuje i o některé zvláštní konstrukce. Nad rámec svéprávnosti může nezletilého přiznat procesní způsobilost také zákon.⁶¹

Omezená svéprávnost je koncipována tak, že každý nezletilý je svéprávný k právním jednáním, která jsou svou povahou přiměřená jeho rozumové a volní vyspělosti. Co se týče posouzení míry rozumové a volní vyspělosti, uplatňuje se zde hledisko subjektivní, takže se posuzuje individuálně u konkrétního nezletilého.⁶² Míra svéprávnosti se tedy již neodvívá od věku nezletilého a právní jednání, které učiní nezletilý, jenž je více rozumově a volně vyspělý než ostatní nezletilí v jeho věku, bude platné.⁶³

Částečná svéprávnost nezletilého znamená, že nezletilý je svéprávný k právnímu jednání, pokud mu k tomu udělí souhlas ve shodě se zvyklostmi soukromého života jeho zákonný zástupce, a to i když k takovému jednání není rozumově a volně vyspělý. Je však

⁵⁸ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, §15 odst. 2:

„Svéprávnost je způsobilost nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem.“

⁵⁹ § 30 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

⁶⁰ Vážným důvodem by mohlo být například to, že zákonní zástupci nezletilého zemřeli a vzhledem ke stupni vývoje nezletilého se bude zdát zcela neúčelným, aby byl stanovován jeho poručník.

⁶¹ SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta. *Občanský soudní řád. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013. s. 65.

⁶² Na rozdíl od předchozí právní úpravy, kdy se uplatňovalo hledisko objektivní, kdy nezletilí měli způsobilost k těm právním úkonům, které byly přiměřené rozumové a volní vyspělosti odpovídající jejich věku.

⁶³ SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta. *Občanský soudní řád. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013. s. 65.

nezbytné uvést, že částečná svéprávnost nemá v oblasti procesního práva žádný význam, neboť souhlas zákonného zástupce má vždy účinky jen v oblasti hmotně-právní. Znamená to tedy, že nezletilý nebude procesně způsobilý v řízeních o nárocích z jeho právního jednání, i když svéprávný v daném případě byl.⁶⁴

O zvláštní konstrukce svéprávnosti jde v těch případech, kdy se svéprávnost týká samostatného provozování obchodního závodu či jiné výdělečné činnosti (§ 33 OZ) a nebo v případě závislé práce nezletilých (§ 34, § 35 OZ).

OSŘ upravuje také případy, kdy je procesní způsobilost nezletilém přiznána v širším rozsahu, než je svéprávný. Jsou to případy, kdy má například nezletilý starší šestnácti let plnou procesní způsobilost v řízení o povolení uzavřít manželství (§ 368 ZŘS), řízení ve věcech osvojení (§ 431 odst. 3 ZŘS), v řízení o navrácení dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí (§ 481 odst. 2 ZŘS), či v předběžném řízení ve věci ochrany proti domácímu násilí (§ 403 odst. 3 ZŘS).

Nezletilý tedy může v řízení samostatně jednat, aniž by musel být zastoupen svým zákonným zástupcem tehdy, pokud bude v řízení jednáno o nárocích z jeho právního jednání, které je svou povahovou přiměřeně rozumové a volní vyspělosti nezletilého. Jak jsem již uvedla výše, současná právní úprava upustila od objektivního hlediska a užívá individuální posouzení rozumové a volní vyspělosti konkrétního nezletilého.

Dle mého názoru je současná úprava zdařilejší, neboť se mi nezdá jako vhodné řešení stanovit obecné kritérium- věk, které lze pak aplikovat na všechny bez toho, aniž by se zohlednila individualita konkrétního nezletilého. Pro soud to bude znamenat povinnost zjišťovat v určitém případě míru rozumové a volní vyspělosti nezletilého, přičemž se „*jako ideální prostředek jeví znalecké posudky z oblasti pedopsychologie, odborná vyšetření nezletilého apod.*“⁶⁵

Dospěje-li soud po posouzení rozumové a volní vyspělosti nezletilého k tomu, že rozumová a volní vyspělost nezletilého je nedostatečná i k podání návrhu na zahájení řízení, potom se bude jednat o případ zákonného zastoupení dle § 22 OSŘ. V takových případech je nezletilý zastoupen svým zákonným zástupcem nebo případně kolizním opatrovníkem.

V praxi však mohou nastat případy, kdy nezletilý sice bude svéprávný k právním jednáním jím učiněným, ale nebude moci v řízení samostatně jednat a to na základě

⁶⁴ SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta. *Občanský soudní řád. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013. s. 67.

⁶⁵ SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta. *Občanský soudní řád. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013. s. 66.

rozhodnutí předsedy senátu. Jedná se o jakousi korekci předsedy senátu, která je upravena v § 23 OSŘ. Předseda senátu může v daném případě rozhodnout o podpůrném zastoupení zákonným zástupcem nebo kolizním opatrovníkem, pokud by hrozil střet zájmů nezletilého a jeho zákonného zástupce. Předseda senátu tak poskytuje nezletilému ochranu formou soudního rozhodnutí, neboť jednání před soudem může být náročnější než některé hmotně-právní úkony, a tak je ponecháno na rozhodnutí soudu, zda taková osoba nemá být zastoupena a to i ve věci, ve které by jinak mohla jednat samostatně.

K § 23 se v jednom ze svých rozhodnutí vyjádřil i Nejvyšší soud.⁶⁶ Jednalo se o případ, kdy soud řešil situaci třináctileté nezletilé, která uzavřela smlouvu o přepravě, avšak nezaplatila jízdné. Na nezletilou byl vydán platební rozkaz, který však nebyl doručen samotné nezletilé, ale její matce, aniž by soud současně rozhodl o nutnosti zastoupení nezletilé žalované dle § 23 OSŘ. Jelikož nezletilá nesplnila povinnost stanovenou platebním rozkazem, byl podán návrh na výkon rozhodnutí. Krajský soud v Ústí nad Labem změnil rozhodnutí Okresního soudu v Mostě, jímž byl nařízen výkon rozhodnutí, tak, že návrh na nařízení výkonu platebního rozkazu zamítl. Své rozhodnutí odůvodnil tím, že platební rozkaz nezletilé žalované nebyl doručen, ačkoliv byla v tomto případě dána její procesní způsobilost. Oprávněný následně podal proti rozhodnutí odvolacího soudu dovolání a namítal, že rozhodnutí odvolacího soudu vychází z nesprávného právního posouzení věci.

Nejvyšší soud se ve svém rozhodnutí vyjádřil tak, že *„způsobilost k uzavírání smlouvy o přepravě osob, z níž pro cestujícího mimo jiné vyplývá povinnost zaplatit stanovené jízdné, byla u povinné vzhledem k jejímu věku nepochybně dána. I když se její procesní způsobilost od způsobilosti k uzavírání výše zmíněné smlouvy odvíjí, je zároveň s ohledem na uvedený věk nepochybně, že povinná nemohla sama před soudem jednat; soud v nalézacím řízení proto správně jednal s její matkou jako zástupkyní (§ 22 OSŘ), aniž by předtím o tom vydal rozhodnutí (§ 23 OSŘ). Doručení platebního rozkazu matce povinné proto vyvolává důsledky s řádným doručením písemnosti spojené.“*

Z rozhodnutí Nejvyššího soudu tedy plyne, že soudy mohou automaticky jednat se zákonným zástupcem nezletilého, aniž by bylo předtím rozhodnuto o nutnosti tohoto zastoupení soudem dle § 23.

Dle mého názoru byl postup Nejvyššího soudu v tomto případě nesprávný, neboť vzhledem k tomu, že třináctiletá nezletilá byla bezpochyby svéprávná k uzavření smlouvy o přepravě, mohla tak ve stejném rozsahu samostatně právně jednat jako účastník v řízení o

⁶⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. listopadu 2005, sp. zn. 20 Cdo 2775/2005.

zaplacení jízdného a pokuty. Mám za to, že platební rozkaz by měl být povinné doručen. O aplikaci § 23 OSŘ by se dalo uvažovat až v okamžiku, kdy by nezletilá podala odpor. Nedostatek spatřuji také v tom, že z odůvodnění Nejvyššího soudu nevyplývá, kdy jsou soudy povinny aplikovat § 23 OSŘ a kdy naopak postačuje odvolání na § 22.

Aplikace § 23 se stala v praxi českých soudů velmi rozšířenou. Soudy v případě účasti nezletilého téměř vždy aplikují § 23 a argumentují tím, že zastoupení je zárukou ochrany práv nezletilého. Nutno dodat, že v současné době se však již objevují případy, kdy nezletilí v řízení jednájí sami, a to ponejvíce v případech tzv. „černých pasažérů“. Naopak v řízeních ve věci péče soudu o nezletilé se setkáme téměř vždy se zastoupením nezletilého kolizním opatrovníkem.⁶⁷

3.1.3 Výslech nezletilého v postavení účastníka řízení

„Výslech nezletilého dítěte jako účastníka řízení je procesní realizací jeho práva být slyšeno.“⁶⁸

Mluvíme-li o výslechu nezletilého dítěte jako účastníka řízení, je třeba rozlišovat výslech jako formu zjišťování názoru dítěte, tak jak jej upravuje § 100 odst. 3 OSŘ a výslech účastníka řízení jako důkazní prostředek, jak ho deklaruje ustanovení § 131 OSŘ a § 22 ZŘS. Někteří autoři uvádějí, že výslech podle § 100 odst. 3 OSŘ nelze považovat za výslech účastníka coby důkazní prostředek, ale není vyloučeno, aby byl i takový důkaz v řízení proveden, neboť předmět a účel obou výslechů je odlišný. Předmětem výslechu dle § 100 odst. 3 OSŘ není prokázání nějaké skutečnosti ve smyslu důkazu, ale zjištění názoru dítěte.⁶⁹

S ohledem na to, že speciální úpravu výslechu nezletilých dětí nenalezneme ani v OSŘ ani v ZŘS, domnívám se, že podpůrně lze užít obecných ustanovení pro výslech účastníka (§ 131 OSŘ a § 22 ZŘS).

V roce 2001 se uskutečnila novela OSŘ, která přinesla změnu v tom směru, že na výslech účastníka se již nehledí jako na plnohodnotný důkaz, ale slouží spíše jako důkaz podpůrný. OSŘ uvádí, že *„důkaz výslechem účastníků může soud nařídít, jestliže dokazovanou skutečnost nelze prokázat jinak a jestliže s tím souhlasí účastník, který má být*

⁶⁷ ŠÍNOVÁ, Renáta. Procesní způsobilost nezletilých účastníků řízení (s přihlédnutím k právní úpravě svéprávnosti v návrhu nového občanského zákoníku). *Právní rozhledy*, 2011, č. 17, s. 616.

⁶⁸ MELICHAROVÁ, Dita. Specifika výslechu nezletilého v civilním řízení. *Soudce*, 2008, roč. 10, č. 7-8, s. 62-67.

⁶⁹ MACKOVÁ, Alena. In DAVID, Ludvík a kol. *Občanský soudní řád. Komentář. I. a II. díl.* Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009, s. 463.

vyslechnut.⁷⁰ K výslechu účastníka se tedy přistoupí až v okamžiku, kdy neexistují jiné důkazy nebo se tvrzenou skutečností nepodařilo prokázat již navrženými důkazy.

Pojetí výslechu účastníka je rozdílné v zákoně o zvláštních řízeních, který naopak stanoví, že „výslech účastníka je možné nařídit vždy, je-li toho ke zjištění skutkového stavu třeba, přičemž souhlas účastníka se nevyžaduje.“⁷¹ V řízeních, která jsou upravena v ZŘS se tedy zachovala původní koncepce. Soud může kdykoliv nařídit výslech účastníků, považuje-li to pro zjištění skutkového stavu za důležité.

Pokud soud nařídí jako důkaz výslech účastníků, jsou účastníci povinni dostavit se k výslechu, při výslechu vypovídat pravdu a nic nezamlčovat. O tomto je soud musí nejdříve poučit. Vzhledem k tomu, že jde o výslech nezletilého, nelze tak s ohledem na věk dítěte s jeho výslechem spojovat povinnosti, které jinak pro zletilé osoby vyplývají z právních předpisů. Znamená to tedy, že dítě nebude podléhat například sankcím za chování v rámci výslechu.⁷²

Ať už půjde o řízení sporné či nesporné, povinností soudu je vždy učinit všechny potřebné kroky k tomu, aby byl zjištěn názor nezletilého na projednávanou problematiku. U sporného řízení tato povinnost soudu odpadne, pokud se nezletilý svým chováním připraví o příležitost vyjádřit v řízení svůj názor. Půjde například o situaci, kdy se bez omluvy nedostaví k jednání.⁷³

OSŘ v § 100 odst. 3 uvádí také možnost provést výslech dítěte bez přítomnosti dalších osob⁷⁴, pokud by jejich přítomnost mohla ovlivnit dítě natolik, že by nevyjádřilo skutečný názor.

Důvěrník dítěte, který není jeho zákonným zástupcem a o jehož účast u výslechu dítě požádá, může být soudem vyloučen jen v tom případě, že by jeho přítomnost mařila účel výslechu. Důvěrník dítěte má právo být účasten při jakémkoliv zjišťování názoru dítěte k projednávané záležitosti, byť by to byl i postup zcela neformální. „Zmařením účelu výslechu se rozumí důvodná a podložená obava soudu, že dítě v přítomnosti důvěrníka neuvede pravdu nebo že zamlčí podstatné okolnosti.“⁷⁵ Ze znění § 41 odst. 1 OSŘ můžeme

⁷⁰ § 131 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

⁷¹ § 22 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

⁷² BAKALÁŘ, Eduard, NOVÁK, Daniel, WARSHAK, Richard Ades. *Slyšení nezletilého dítěte před opatrovníckým soudem: Tři studie problému*. Praha: TRITON, 2008, s. 7-8.

⁷³ SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta. *Občanský soudní řád. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013. s. 344.

⁷⁴ V tomto případě se bude jednat zejména o rodiče či jiné osoby zodpovědné za výchovu dítěte a též právního zástupce.

⁷⁵ SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta. *Občanský soudní řád. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013. s. 343.

vyvodit, že pro ustanovení důvěrníka lze zvolit jakoukoliv formu, postačí tedy i ústní sdělení nezletilého vůči soudu.

V souvislosti s možností soudu provést výslech dítěte bez přítomnosti třetích osob se nabízí otázka, zda takto nedochází k porušení práva na spravedlivý proces. Nastane totiž situace, kdy průběh samotného výslechu a postup soudce nebude z jejich strany nikterak kontrolován a na daná tvrzení budou moci reagovat až poté, co jim bude přečten protokol. V případě, že by kladli doplňující dotazy, odpovědi by se jim dostalo mnohdy až za velmi dlouho dobu.⁷⁶

Já osobně bych se spíše přiklonila k negativní odpovědi. Například E. Hubálková uvádí, že v rámci práva na spravedlivý proces se jedná zejména o zásadu „rovnosti zbraní“ a že *„tato zásada se obzvláště týká možnosti obou stran v řízení mít přístup k dokumentům, vyslechnout svědky a klást jim otázky.“*⁷⁷

Vycházeli-li bychom z výše zmíněného tvrzení, potom by se podle mého názoru dalo uvažovat o možném porušení práva na spravedlivý proces. Domnívám se však, že zákonodárce reagoval spíše na negativní zkušenosti z praxe,⁷⁸ kdy dítě v rámci své závislosti na rodiči bylo mnohem snáze ovladatelné a mnohdy se nejednalo o jeho svobodné vyjádření. Smyslem daného ustanovení určitě není omezení procesních práv osob, jejichž přítomnost je vyloučena, ale naopak je smyslem to, aby nezletilý vyjádřil svůj názor nezávisle na těchto osobách.

Mám za to, že bude-li výslech proveden bez přítomnosti rodičů dítěte, nemají právo být přítomni ani jejich právní zástupci, neboť tito nemohou mít více práv než samotní rodiče dítěte. J. Bureš také uvádí, že *„kdyby v takovém řízení byl zastoupen jen jeden z rodičů, byl by druhý odepřením osobní přítomnosti při výslechu dítěte diskriminován porušením principu rovnosti.“*⁷⁹

V neposlední řadě je třeba dbát na již zmíněný zájem dítěte. Úmluva o právech dítěte sama uvádí, že v případě konfliktu zájmu dítěte a jiného subjektu, musí být zájem dítěte nadřazen a to i v případě, že by tak došlo k zásahu do práv a zájmů druhého subjektu.

⁷⁶ HRUBÁ, Michaela. Procesní práva dítěte-právo být slyšeno. In: *Sborník 2. ročníku mezinárodní konference Dny práva-2008-Days of Law*. s. 900-908.

⁷⁷ HUBÁLKOVÁ, Eva. *Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika*. Praha: Linde, 2003, s. 169.

⁷⁸ Možnost soudu bez přítomnosti jakýchkoli dalších osob potvrdil i nález Ústavního soudu ze dne 23. listopadu 2010, sp. zn. I. ÚS 2661/10, bod 50

⁷⁹ BUREŠ, Jaroslav. In DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský soudní řád I. § 1-200za : komentář*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 650.

I. Schwenzer ve své knize zastává stanovisko, že mají být brány v potaz i zájmy rodičů, ale nastane-li střet, musí být zájem dítěte vždy upřednostněn.⁸⁰

Dle mého názoru je procesní úprava v rámci našeho právního řádu nedostatečná. Myslím, že by bylo vhodné, aby zákonodárce upravil podmínky výslechu nezletilého v samostatném ustanovení. Pokud jde o výslech dětí, jejichž věk je blízký zletilosti, nebude se tolik lišit od výslechu ostatních účastníků řízení. U mladších dětí však již bude vykazovat různá specifika, ať už se bude jednat o způsob kladení otázek, oblečení soudce či možné přítomnosti psychologa apod. Navrhuji tedy de lege ferenda koncipovat právní úpravu výslechu nezletilého jako právní úpravu zvláštního důkazního prostředku, přičemž by měl být důkladně upraven postup jeho provedení.

3.2 Nezletilý v pozici svědka, výslech nezletilého jako svědka

„Jako svědek může v soudním řízení vystupovat kterákoliv fyzická osoba odlišná od účastníka, která určitou skutečnost svými smysly přímo vnímala a je schopna o tom podat zprávu.“⁸¹

Svědek je osoba nezastupitelná a svědecká výpověď bývá mnohdy důkazem nenahraditelným. Znamená to tedy, že i nezletilé dítě může vystupovat v pozici svědka.

Soud bude opět postupovat podle obecné právní úpravy pro výslech svědka a to konkrétně podle § 126 OSŘ. OSŘ nikterak nevymezuje způsobilost nezletilého podat svědeckou výpověď z hlediska jeho věku, ale i v tomto případě bude podmínkou to, že dítě je schopno své názory formulovat.

Ustanovení § 126 OSŘ ukládá každému zákonnou svědeckou povinnost, která znamená povinnost každého dostavit se na předvolání a vypovídat.

Samotný výslech svědka se dělí na výslech ad generalia (výslech všeobecný) a výslech ad specialia (výslech k věci).

V rámci všeobecného výslechu je třeba nezletilého poučit o významu svědecké výpovědi, o jeho právech a povinnostech a o trestních následcích křivé výpovědi. Z povahy věci vyplývá, že poučení o trestních následcích křivé výpovědi není nutné u dětí mladších patnácti let. Soud musí i v tomto případě postupovat přiměřeně věku a rozumové vyspělosti nezletilého. Neexistuje jednotný vzor, kterého by se dalo vždy držet. Důležité je vycházet z individuální osobnosti dítěte a poučení přizpůsobit zjištění, co dítě již zřejmě ví a co mu kdo

⁸⁰ SWENZER, Ingeborg, DIMSEY, Mariel. *Model Family Code: from a Global Perspective*. Antwerpen: Intersentia, 2006, s. 92.

⁸¹ WINTEROVÁ, Alena. *Civilní právo procesní*. 6. vydání. Praha: Linde Praha, 2011, s. 239.

řekl. Soud musí zvolit takovou formulaci, která bude pro dítě srozumitelná a pochopitelná. Jako vhodné se jeví i doslovná protokolace zvolených jazykových obrátů, čímž má být prokázáno, že dítě bylo skutečně poučeno v souladu s občanským soudním řádem.⁸²

Součástí poučení je i poučení o možnosti odepřít výpověď. U dětí mladších patnácti let tak opět nepřichází v úvahu možnost, že by dítě podanou výpovědí způsobilo nebezpečí trestního stíhání samo sobě. Co však musí dítě posoudit je, zda takto nezpůsobí nebezpečí trestního stíhání osobám blízkým. Osobně se domnívám, že pro dítě mladší patnácti let by bylo dosti obtížné rozpoznat, zda byl v konkrétním případě tento důvod pro odepření výpovědi naplněn.

Následuje výslech k věci. Při něm má svědek v první části především souvisle vylíčit vše, co ví o předmětu výslechu, jak mu byl soudem vymezen. V druhé části může klást otázky předseda senátu s cílem doplnit a vyjasnit výpověď svědka. Poté mohou klást otázky ostatní členové senátu, účastníci a znalec. Otázky, jež nesouvisí s předmětem výslechu, otázky sugestivní či kápiciozní se nepřipouští⁸³ Rozsah a poměr obou částí zákon nikterak nevymezuje a ponechává na úvaze předsedy senátu, které z částí ponechá větší prostor.

O výslechu svědka (stejně tak účastníka) se pořizuje záznam. Pokud však tento nebude pořízen, svědecká výpověď se zaprotokoluje. Vzhledem k tomu, že vyslýcháno je nezletilé dítě, je nezbytné jeho výslech přesně dokumentovat, a to především z důvodu zabránění negativního dopadu opakování pro nezletilého. Pokud se protokoluje v případě zletilého svědka, tak soudce sám diktuje podstatný obsah svědkovy výpovědi. U nezletilého by však takový postup mohl vést k nenapravitelnému znehodnocení jeho výpovědi.⁸⁴

3.3 Výslech dítěte v řízení, které se přímo dotýká jeho zájmů

Ustanovení § 867 odst. 1 OZ pojednává o povinnosti soudu poskytnout příslušné informace dítěti, a to konkrétně před rozhodnutím, které se dotýká zájmů dítěte. Definici pojmu řízení, které se dotýká zájmů dítěte, nikde nenalezneme. Je-li dítě účastníkem řízení, rozhodnutí se jeho zájmů dotkne nepochybně vždy. Pokud však dítě účastníkem řízení nebude, dané ustanovení se uplatní tehdy, bude-li rozhodnutí mít vliv na jeho stávající rodinný, majetkový či osobnostní stav.

⁸² MELICHAROVÁ, Dita. Specifika výslechu nezletilého v civilním řízení. *Soudce*, 2008, roč. 10, č. 7-8, s. 65.

⁸³ Sugestivní otázka je taková, která skrytě naznačuje odpověď.

Kápiciozní otázka může být vícesmyslná a nebo může předstírat nepravdivé skutečnosti.

⁸⁴ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 1. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004, s. 334.

Bude-li se zjišťovat názor nezletilého v řízení, v němž není účastníkem, ale jde o věc, která se jej týká, jeví se jako vhodné postupovat stejně, jakoby šlo o výslech nezletilého účastníka řízení.⁸⁵

H. Nová ve svém článku uvádí, že prozatím není v teorii vyjasněno, zda se v případě zjišťování stanoviska dítěte, které není účastníkem řízení, ale řízení se přímo dotýká jeho zájmů, jedná o důkaz, či zda jde o úkon *sui generis*, který však není nikterak v rámci procesního práva upraven.⁸⁶

Osobně si myslím, že se jedná o zvláštní důkazní prostředek, kterým se zjišťuje skutkový stav věci. Ostatně praxe si také často pomáhá analogií s § 100 odst. 3 OSŘ.

Žádný právní předpis se nezabývá tím, jaký význam či váhu přisoudit vyjádřenému dětskému přání, proto je bude muset vymezit sám soudce. Mám za to, že důležité hledisko při rozhodování bude věk dítěte a také skutečnost, zda jeho vyjádření koresponduje s ochranou jeho nejlepších zájmů.

V. Kristková ve svém článku uvádí, že *„není-li názor dítěte v příkrém a zásadním rozporu s jeho zájmy, měl by být zejména u starších dětí jedním z předních hledisek při rozhodování.“*⁸⁷

Stejně tak podává doporučení i významný český psycholog E. Bakalář. *„U nezletilých ve věkovém pásmu přibližně od jedenácti let věku se doporučuje zvýšit váha jimi vyjádřené preference.“* A zároveň dodává, že *„samozřejmě ani dosažení věku dospělosti není automatickou zárukou rozumnosti vyslovených přání či požadavků, můžeme však počítat s vyšší mírou informovanosti, zodpovědnosti a zralosti.“*⁸⁸

Je třeba samozřejmě posuzovat i to, zda by zjištění názoru dítěte nebylo v konkrétním případě spíše nadbytečným. Nejvyšší soud v jednom ze svých stanovisek uvádí *„že jakkoliv nemůže být žádných pochyb o tom, že dítě má právo být slyšeno v každém řízení, které se ho dotýká, neznamená to ještě, že dítě musí být bezpodmínečně v každém takovém řízení slyšeno, zejména v procesní situaci, kdy již pro absenci jiných právně významných skutečností by takový postup či další dokazování bylo zjevně nadbytečné a neúčelné.“*⁸⁹

⁸⁵ FICOVÁ, Svetlana a kol. *Ochrana práv maloletých v civilnom procese*. Bratislava: EUROUNION, 2008. s. 207.

⁸⁶ NOVÁ, Hana. Úmluva o právech dítěte a problémy její aplikace v ČR. *Právo a rodina*: Linde 2001, roč. 2001, č. 9, str. 14.

⁸⁷ KRISTKOVÁ, Veronika: *Práva dítěte a procesní praxe českých soudů*. Právní fórum: ASPI, čtvrtletní příloha *Via Iuris*, roč. 2005, č. 4, str. 78.

⁸⁸ BAKALÁŘ, Eduard, NOVÁK, Daniel, WARSHAK, Richard Ades. *Slyšení nezletilého dítěte před opatrovnickým soudem: Tři studie problému*. Praha: TRITON, 2008, s. 8-14.

⁸⁹ usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. dubna 2011, sp. zn. 30 Cdo 3522/2009

4 Formy zjišťování názoru nezletilého

Budeme-li vycházet z ustanovení § 100 odst. 3 OSŘ, lze říci, že zjišťování názoru dítěte lze rozdělit do dvou skupin:

- 1) přímé zjištění názoru výsledkem soudu
- 2) zprostředkované zjištění názoru prostřednictvím zástupce, orgánu sociálně-právní ochrany dětí nebo prostřednictvím znaleckého posudku.

Ze zákonné dikce vyplývá, že jako prioritní způsob má sloužit přímé zjišťování názoru výsledkem soudu. Nepřímé zjištění názoru prostřednictvím zástupce dítěte, znaleckého posudku nebo orgánu sociálně-právní ochrany dětí přichází v úvahu pouze ve výjimečných případech. Těmito případy budou zejména situace, kdy si soud již zjistil, že dítě není schopno formulovat své názory, přítomnost dítěte by neměla procesní význam, nebo by dokonce mohla být dítěti na újmu.⁹⁰

Jako zajímavost lze uvést, že slovenský občiansky súdny poriadok upravuje zjišťování názoru nezletilého odlišně. Formy upravuje shodně s OSŘ, avšak nestanoví jako prioritu zjišťování názoru nezletilého přímo výsledkem soudu. Je věcí soudu, který ze způsobů zjištění názoru nezletilého zvolí.⁹¹

4.1 Přímé zjištění názoru výsledkem soudu

Tento způsob se zásadně jeví jako nejvhodnější, neboť soudce vnímá bezprostředně to, co dítě vypovídá a nedochází tak k dezinterpretaci názoru třetí osobou. Lze tak tedy dojít i k lepšímu zjištění stavu věci.

Pro soudce může být tato úloha obtížná, neboť v podstatě nese odpovědnost za celkovou atmosféru výslechu. Musí postupovat tak, aby bylo dítě ochotné spolupracovat a zároveň by se měl snažit zabránit přílišnému stresování dítěte.

Jako zajímavost lze uvést, že v některých zemích (zpravidla v souvislosti s rozvodem) se liší osoba vyslychajícího v závislosti na tom, zda se jedná o sporný či nesporný rozvod. Je tomu tak například ve Švýcarsku. Jde-li o nesporný rozvod, vyslychá dítě mladší jedenácti let

⁹⁰ Evropský soud pro lidská práva se v rozhodnutí ve věci Sahin proti Německu ze dne 8. července 2003 (stížnost č. 30943/96), zabýval limity pro výslech u dítěte a uvedl, že by bylo příliš odvážné tvrzení, že soudy jsou vždy povinné vyslechnout dítě, pokud jde o styk rodiče s dítětem. Soud poukázal na to, že dítě mělo v době zahájení tři roky a v době vyhlášení rozhodnutí pět let. Soudní znalkyně z oboru psychologie nedoporučila styk s otcem a dospěla k závěru, že výslech dítěte by představoval riziko, kterému nelze předejít ani přijetím zvláštních opatření.

⁹¹ FICOVÁ, Svetlana a kol. *Ochrana práv maloletých v civilnom procese*. Bratislava: EUROUNION, 2008. s. 205.

soudce. Jestliže se však jedná o sporný rozvod, vyslychají tyto děti odborníci, jako jsou například proškolené sociální pracovnice, či specializovaní psychologové.⁹²

V Kanadě je zase situace, kdy soudce vyslychá dítě, velmi vzácná. Z judikatury pak plyne, že soudci mají z takového postupu obavy, neboť nejsou dostatečně vyškoleni k vedení rozhovorů s dětmi.⁹³

Domnívám se, že soudce by měl být ten, kdo vyslechne názor dítěte, neboť nakonec je to i on, kdo rozhoduje. Často bývá zpochybňována kompetentnost soudců k provádění výslechů dětí a to především proto, že nemají kvalifikaci v oblasti psychologie či pedagogiky.⁹⁴ Jako možné řešení vidím v přítomnosti kvalifikovaného odborníka, psychologa specializovaného na danou problematiku a majícího praxi v práci s dětmi, jež by výslech vedl. Současně by danému výslechu byl přítomen i soudce.

Velmi mě zaujala problematika společného slyšení dítěte při rodinných rozchodech, o které se ve svém článku zmínil Marc Juston, prezident soudu Grande Instance ve Francii. Slyšení dítěte probíhá ve vzájemné spolupráci soudce pro rodinné záležitosti a vyslychající osobou s odborným vzděláním. Domnívám se, že takové slyšení může být přínosné pro všechny zúčastněné strany. To, že je soudce přítomen takového slyšení mu dává možnost bezprostředně vnímat výpověď dítěte. Skutečnost, že sám neprovádí výslech, mu poskytuje možnost vytvořit si určitý odstup a možnost více naslouchat potřebám dítěte. Osoba vyslychající během výslechu spolupracuje se soudcem, tudíž i využívané techniky jsou pod jeho neustálým dohledem. Jedná se o dvě osoby odlišného odborného vzdělání, což může být pro dítě velmi přínosné, neboť při zvolení správné techniky vedení výslechu lze lépe získat pravdivou a svobodnou výpověď dítěte a zároveň může soudce obeznámit dítě s tím, jaký význam má jeho projevené stanovisko a jaký bude následný postup soudu.⁹⁵ Soudy často využívají i tzv. nezávislých zástupců dětí (Independent children's lawyer). Jejich role spočívá v tom, že podávají dítěti příslušné informace a seznamují dítě s rolí soudce. Zabývají se také tím, zda dítě vůbec chce být slyšeno, neboť k tomu nemůže být za žádných okolností nuceno. Dítěti mohou rovněž pomoci vyjádřit vlastní názor, nikdy však nesmí mluvit za něj.⁹⁶

⁹² ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Výslech dětí a jeho úskalí (2.). *Právo a rodina*, 2010, č. 4, s. 6.

⁹³ TIPPETT-LEARY, Linda. *The voice of the child in court Proceedings* [online]. justice.ca, [cit. 11. listopadu 2014]. Dostupné na <<http://www.justice.gc.ca/eng/fl-df/spousal-epoux/topic-theme/voi2a.html#>>

⁹⁴ BYRNES, Patricia. *Voices of children in the legal process. Journal of family studies*, 2011, roč. 17, č. 1, s. 55.

⁹⁵ JUSTON, Marc. *Společné slyšení dítěte při rodinných rozchodech* [online]. iustin.cz, 12. červenec 2011 [cit. 11. listopadu 2014]. Dostupné na <<http://www.iustin.cz/files/coauditioncz.pdf>>

⁹⁶ *The role of an independent children's lawyer* [online]. legalaid.vic.gov.au, červenec 2014 [cit. 3. listopadu 2014]. Dostupné na <<http://www.legalaid.vic.gov.au/find-legal-answers/free-publications-and-resources/role-of-independent-childrens-lawyer>>

Některé odborné publikace uvádějí jako vhodné opatření i to, aby byl kladen větší důraz na vzdělávání soudců v mimoprávních oborech, zejména psychologii. Já se však domnívám, že pokud by soudci odborné vědomosti z oblasti pedagogiky, psychologie či psychiatrie měli, neměli by je využívat v rámci myšlenkového procesu při hodnocení důkazů a rozhodování, ač je nepochybné, že by tyto vědomosti byly velkým přínosem z hlediska přístupu k technice výslechu.

4.1.1 Postup soudu při výslechu nezletilého

Soud je před samotným výslechem povinen poskytnout dítěti potřebné informace, aby si samo mohlo vytvořit vlastní názor, jež soud následně zjišťuje výslechem dítěte. Soud poskytuje informace jen v případě, že dospěl k závěru, že dítě je dostatečně zralé pro jejich přijetí. Povinnost soudu vyslechnout dítě nastane v tom případě, že se jedná o dítě starší dvanácti let nebo mladší dítě a v obou případech musí být dítě schopno formulovat své názory.

Před započítím výslechu je vhodné navázat emocionální kontakt. Doporučuje se uvolnit atmosféru rozptylujícími otázkami nezávazného typu („Jak to jde ve škole?“, „Jaké máš záliby?“). Dítě po zodpovězení takových otázek nabude sebedůvěry a pocit, že výslech může snadno zvládnout a zároveň se tím sníží jeho počáteční napětí a úzkost. Aby soud získal potřebné informace o tom, jak dítě myslí a formuluje názory a utvořil si tak obrázek o jeho vývojové zralosti, může případně i vyzvat dítě k vyprávění nějaké všední historky. Jedná-li se o děti starší patnácti let, měl by jim soudce vykat, čímž zdůrazní význam jejich výpovědi.⁹⁷

Záleží jen na úvaze soudu, jak a kdy dítě přeorientuje na předmět výslechu. Soudce by měl vyslýchanému dítěti objasnit důvody toho, proč se u výslechu nachází a dotázat se ho, zda je mu tento důvod znám.

Před samotným výslechem k věci je nutné, aby bylo dítě poučeno. K vhodnému poučení dítěte jsem se již zmiňovala. Uvedu tedy jen, že je nezbytné, aby soud poučil nezletilého přiměřeně jeho věku a rozumové vyspělosti.

Následuje výslech k věci. V této části by se nejprve měla dítěti ponechat možnost spontánně a autenticky vypovídat. Zásadně se nemá tato výpověď dítěte přerušovat, neboť by tak soudce mohl utlumit ochotu dítěte vypovídat. Přerušování přichází v úvahu jen tehdy, když se dítě nedrží vyšetřovaného tématu. Vyslychající má dítěti pozorně naslouchat, vhodné je též

⁹⁷ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Forenzní psychologie. 1. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004, s. 331-332.

souhlasně přikyvovat či klást tzv. echo-otázky (soudce zopakuje to co, dítě vypovědělo ve stylu tázací věty).⁹⁸

V následující části soudce klade doplňující otázky, ale až v okamžiku, kdy si je jist, že dítě již dál neví co říct. Otázky by zásadně neměly být mnohoznačné, nedoporučují se však ani otázky uzavřené. Obecně platí, že otevřené otázky mají tendenci vyvolat delší a bohatší odpovědi než otázky uzavřené. Potenciální problém uzavřených otázek je, že se tak děti podvolí nepřesné informaci. Studie prokazují, že otevřený druh otázek typu “Co se stalo?” nebo “Jak to cítíš ty?” přinášejí mnohem přesnější informace o předmětné události než v případě otázek uzavřených. Na uzavřené otázky s možnou odpovědí ano-ne mají (zvláště malé) děti tendence odpovídat „ano“, ačkoli otázce nerozumějí.⁹⁹

V psychologii panuje jednotný názor, že nemá být dítěti pokládána přímá otázka ohledně toho, s kterým z rodičů by po rozvodu raději žilo. Odpověď na takovou přímou otázku může u dětí velmi často vyvolat pocit viny. Dítěti by i v případě spontánního vyjádření jeho preferencí mělo být dáno najevo, že rozhodnutí je na soudu, nesmí na něho být vložena odpovědnost, že samo rozhoduje.¹⁰⁰

Důležitou roli během výslechu bude hrát trpělivost soudce a jeho snaha udržet pozornost dítěte. Soudce by měl respektovat fakt, že čím je dítě mladší, tím je jeho schopnost soustředění nižší, s přibývajícím věkem se však zvyšuje. Výzkumy prokazují, že děti předškolního a mladšího školního věku jsou schopny udržet pozornost především prvních 20 minut výslechu.¹⁰¹

Soud může odložit výslech nezletilého, či jej přerušit nebo dokonce i ukončit a to v případě, že by pokračování ve výslechu mělo nepříznivý dopad na psychický stav nezletilého. Je třeba uvést, že zákon neobsahuje ustanovení, jež by soud k takovému postupu opravňovalo, ale jak uvádí D. Melicharová ve svém článku, „*soud tak může učinit i bez výslovného ustanovení v zákoně.*“¹⁰²

Na konci výslechu je vhodné dítě pochválit, lze mu například položit i pár jednoduchých otázek, které jej mohou pozitivně motivovat a dítě tak získá pocit, že odvedlo svou úlohu správně.

⁹⁸ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Forenzní psychologie. 1. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004, s. 333.

⁹⁹ SCURICH, Nicholas. *Questioning Child Witnesses* [online]. thejuryexpert.com, 31. ledna 2013 [cit. 25. října 2014]. Dostupné na <<http://www.thejuryexpert.com/2013/01/questioning-child-witnesses/>>.

¹⁰⁰ WESTPHALOVÁ, Lenka, HOLÁ, Lenka. Rodinná mediace, právní a sociální aspekty jejich poskytování. *Právní rozhledy*, 2013, č. 18, s. 618.

¹⁰¹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Forenzní psychologie. 1. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004, s. 331.

¹⁰² MELICHAROVÁ, Dita. Specifika výslechu nezletilého v civilním řízení. *Soudce*, 2008, roč. 10, č. 7-8, s. 65.

4.1.2 Prostředí, v němž je dítě vyslýcháno, výslechové místnosti

Prostředí, v němž je dítě vyslýcháno, je chápáno jako důležitý psychologický moment výslechu dítěte, neboť může výrazně ovlivnit výslednou výpověď.¹⁰³

Výslech dítěte bude zpravidla probíhat v soudní síni během řízení. V úvahu však přichází i výslech například v pracovně soudce, pokud by pro dítě byla soudní síň příliš formálním a neznámým prostředím. Často se doporučuje, aby vybavení místnosti bylo pro dítě příjemné a umožnilo navázat prvotní kontakt vyslýchající osoby s dítětem. Ústavní soud uvedl, že *„je třeba garantovat prostředí výslechu v co možná nejvyšší míře „příjemnosti“ (nesitelnosti) pro nezletilé dítě. Je třeba, kupříkladu, vytvořit ze strany soudu poklidnou atmosféru.“*¹⁰⁴

Ráda bych zde uvedla jeden příklad z praxe, který dokazuje, že i prostředí a celková atmosféra výslechu mohou být velmi důležitými aspekty při výslechu dítěte.

Jednalo se o případ, kdy soud prvního stupně nevyslechl nezletilou ve věku dvanácti let. Následovalo řízení o odvolání, k němuž se nezletilá osobně dostavila. Soud nezletilou odmítal vyslechnout a jako odůvodnění uvedl, že by to bylo pro ni příliš stresující. Nakonec však na žádost právní zástupkyně matky výslech proběhl. Výslech však probíhal v soudní síni a to tak, že všichni členové senátu seděli na svých obvyklých místech a nezletilá musela stát na místě, kde obvykle stojí vyslýchané osoby. Kontakt s nezletilou byl tak značně omezen, neboť byla menšího vzrůstu a všichni na ni hovořili ze značné výšky. Vyslýchající absolutně nezohlednili fakt, že je vyslýchaná nezletilá. Celková atmosféra výslechu byla pro ni tudíž dost stresující. Po ukončení výslechu předseda senátu konstatoval, že nezletilá vypovídala nevěrohodně a vše měla naučené.¹⁰⁵

Chtěla bych uvést, že v České republice existují tzv. výslechové místnosti. V současné době existuje 48 výslechových místností a to ve všech krajích České republiky. Tyto místnosti používá především Policie ČR v případech, kdy je na dětech páchána trestná činnost, ale mohou být užity i v rámci civilního soudního řízení. Jedná se o speciální místnost vybavenou záznamovou technikou a technickým propojením místnosti s dalším prostorem. Místnost je především přizpůsobená dětské psychice, často je barevně vymalována, v místnosti se nacházejí hračky, obrázky apod. Účelem je, aby místnost navodila v dětech pocit, že se nachází v dětském pokoji, s tím, že by vybavení místnosti ale nemělo vést k nežádoucímu

¹⁰³ MELICHAROVÁ, Dita. Specifika výslechu nezletilého v civilním řízení. *Soudce*, 2008, roč. 10, č. 7-8, s. 66-67.

¹⁰⁴ náleží Ústavního soudu ze dne 23. listopadu 2010, sp. zn. I. ÚS 2661/10

¹⁰⁵ Tento příklad jsem čerpala z publikace Děti z ústavů! BITTNER, Petr a kol. *Děti z ústavů!* [online].llp.cz, [cit. 29. října 2014]. Dostupné na < <http://llp.cz/publikace/deti-z-ustavu/> >

rozptýlení pozornosti dítěte. Místnost musí být využitelná nejen pro výslech malých dětí, ale i dětí starších. Výslech provádí zpravidla sám soudce. V odůvodněných případech jej však může provádět i psycholog, zástupce dítěte či pracovník orgánu sociálně-právní ochrany dětí, soudce je však vždy přítomen ve výslechové místnosti. Průběh výslechu je po celou dobu zaznamenáván nahrávacím zařízením.¹⁰⁶

Myslím si, že tyto speciální výslechové místnosti jsou velmi dobrou variantou pro uskutečnění výslechu, především u malých dětí. Děti tak nejsou stresovány příliš formálním prostředím soudu a mohou vypovídat v prostředí, které je jim známé a bližší.

4.2 Zprostředkované zjištění názoru nezletilého

Případy, kdy dochází k zprostředkovanému zjištění názoru dítěte, by měly být spíše výjimečné, nebude-li v zájmu dítěte, aby byl přímý výslech soudem proveden. Zákon nikterak nevynechává způsob, jakým by měl být názor dítěte zjištěn. Domnívám se, že nejvhodnější je výslech dítěte formou osobního rozhovoru.¹⁰⁷ Ten, kdo výslech provádí, následně zprostředkuje obsah výslechu soudu, ať už ústní či písemnou formou. V závislosti na tom, jakým způsobem bude zjištěn názor nezletilého prostřednictvím třetí osoby, bude soud vykonávat důkaz. Pokud tedy soud rozhodne, že názor dítěte má být zjištěn formou písemné zprávy nebo písemného záznamu rozhovoru s dítětem, bude tento vykonán jako důkaz listinou. Důkaz listinou se provede tak, že listinu soudce při jednání přečte nebo sdělí její obsah. V případě, že osoba má ústně sdělit soudu vyjádření nezletilého, půjde o důkaz výslechem svědka, který je v OSŘ upraven v § 126. Stejná situace nastane i v případě, že bude názor dítěte zjištěn znaleckým posudkem. V takovém případě půjde o důkaz znaleckým posudkem, tento je upraven v § 127 OSŘ.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Reportáž Petry Tachecí [online]. *Česká televize*, 23. prosince 2012 [cit 29. října 2014]. Dostupné na <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/208643-vyslech-mezi-hrackami-specialni-policejni-mistnosti-pro-deti/>>

Standard vybavení speciální výslechové místnosti pro dětského účastníka trestního řízení [online]. mvcr.cz, 6. červen 2011 [cit 29. října 2014]. Dostupné na <<http://www.mvcr.cz/clanek/standard-vybaveni-specialni-vyslechove-mistnosti-pro-detskeho-ucastnika-trestniho-rizeni.aspx>>

PROCHÁZKOVÁ, Jana. Posuzování dětí v trestních věcech. *E-psychologie*, 2013, roč. 7, č. 2, s. 22-24.

¹⁰⁷ V úvahu však přichází i jiné formy, jako např. zjištění názoru dítěte formou dotazníku.

¹⁰⁸ FICOVÁ, Svetlana a kol. *Ochrana práv maloletých v civilnom procese*. Bratislava: EUROUNION, 2008. s. 206.

4.2.1 Zjišťování názoru dítěte prostřednictvím orgánu sociálně-právní ochrany dětí

Tento způsob zjišťování názoru nezletilého se realizuje zejména v nesporných řízeních péče soudu o nezletilé. V těchto řízeních má být kladen maximální důraz na zájem dítěte, zároveň má být však zachována jeho nezávislost na vůli a přání rodičů.

Zjištění názoru dítěte prostřednictvím sociálního pracovníka bude přicházet v úvahu právě tehdy, kdy dítě není schopné dostatečně chápat situaci a formulovat svůj názor u soudu. Soud je povinen informovat osobu, která chrání zájem dítěte a zároveň její zájmy nebudou v rozporu se zájmy dítěte. Nejčastěji to bude právě orgán sociálně-právní ochrany dětí. Tento bude zpravidla v pozici kolizního opatrovníka dítěte a bude tak i obeznámen s poměry v rodině.¹⁰⁹

Na sociálního pracovníka jsou kladeny velké požadavky, neboť zjištění názoru dítěte a následná reprodukce jeho postoje je velmi odpovědná činnost. Sociální pracovník musí být vždy předem vyškolen tak, aby dokázal vést pohovor s dítětem, aby vždy respektoval potřeby dítěte.¹¹⁰

Ostatně stanovuje tak i zákon o sociálně-právní ochraně dětí. „*Vyjádření dítěte se při projednávání všech záležitostí týkajících se jeho osoby věnuje náležitá pozornost odpovídající jeho věku a rozumové vyspělosti. Při své činnosti bere orgán sociálně-právní ochrany v úvahu přání a pocity dítěte s přihlédnutím k jeho věku a vývoji tak, aby nedošlo k ohrožení nebo narušení jeho citového a psychického vývoje.*“¹¹¹

Úkolem sociálního pracovníka tedy je poskytnout dítěti přiměřeným způsobem potřebné informace. Dospěje-li k závěru, že dítě dostatečně chápe situaci, má za úkol mu objasnit i důsledky možných rozhodnutí. Již jsem uváděla, že by sociální pracovník měl být náležitě vyškolen pro vedení rozhovoru s dítětem, zejména proto, aby zjištěný názor měl pro soud maximální vypovídací hodnotu a zároveň respektoval potřeby dítěte. Je vhodné s dítětem navázat vztah a vytvořit atmosféru důvěry. Především u menších dětí lze vést rozhovor formou krátké hry, kresby či formou speciálních technik sociální terapie.¹¹² Dítě by mělo mít možnost volně vyprávět, měl by být brán zřetel na jeho pocity a také určité hranice

¹⁰⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana. In KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In WESTPHALOVÁ, Lenka. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 857.

¹¹⁰ HRUŠÁKOVÁ, M. In KRÁLÍČKOVÁ, Z. In WESTPHALOVÁ, L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 857-858.

¹¹¹ § 8 zákona č. 359/1999, o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

¹¹² Speciální techniky sociální terapie jsou techniky, které se užívají v případě, kdy by pouhý rozhovor s dítětem nepostačoval k projevení jejich skutečných přání. U dětí se projevuje při technikách jejich přirozená reakce zakomponovat svůj problém nebo těžko pochopitelnou situaci do hry. Těchto technik je celá řada a záleží především na sociálním pracovníkovi, kterou zvolí v daném případě. Důležité je, aby měl sociální pracovník při jejich uplatňování alespoň základní znalosti z vývojové psychologie, aby se uměl přizpůsobit věkovým zvláštnostem dítěte.

dítěte. Názor dítěte by nikdy neměl být zjišťován proti jeho vůli. Zpráva sociálního pracovníka určená soudu by rozhodně neměla obsahovat jeho osobní domněnky z provedeného rozhovoru, ale naopak by měla přesně zaznamenat sdělení dítěte, formu rozhovoru a také popis skutečností, které mohly ovlivnit rozhovor.¹¹³

Tento způsob zjišťování názoru dítěte je obecně považován za méně formální a proto i pro dítě vhodnější. Měl by také naplňovat požadavek objektivnosti a nestrannosti, na rozdíl od případů, kdy je názor dítěte zjišťován prostřednictvím jeho zástupce. D. Melicharová ale uvádí, že dle jejího názoru si tímto způsobem soudní praxe usnadňuje práci. „*Ratio legis právo být slyšen je třeba vidět v požadavku osobního, přímého a bezprostředního vyjádření nezletilého dítěte, neboť jakékoliv zprostředkování dává možnost zkreslení názoru dítěte.*“¹¹⁴

To, zda bude dítě slyšeno přímo soudem, bude záležet především na úvaze samotného soudu. Potvrdil to i Ústavní soud v jednom ze svých náleží. Jednalo se o situaci, kdy Krajský soud v Ústí nad Labem změnil rozhodnutí Okresního soudu v České Lípě a nezletilou svěřil do střídavé výchovy obou rodičů namísto svěření do výlučné výchovy matce. Matka pak ve své stížnosti uvedla, že obecné soudy samy bezprostředně nezjišťovaly názor nezletilé, ale učinily tak skrze zprávu jí ustanoveného opatrovníka. K tomu Ústavní soud uvedl, že „*ze samotné dikce ustanovení § 100 odst. 4 plyne, že by mělo být pravidlem zjišťování názoru nezletilého dítěte přímo soudem (výslechem). V této souzené věci však obecné soudy nezletilou osobně nevyslechly, ale spokojily se jen s reprodukcí jejího názoru zjištěného prostřednictvím opatrovníka, přičemž nevyložily, z jakého důvodu nepovažovaly za vhodné provést výslech nezletilé přímo před soudem. I přes právě uvedené důležitá pochybení spočívající v absenci odůvodnění stran nevhodnosti výsledku nezletilé před soudem však Ústavní soud nemá za to, že by v jeho důsledku bylo porušeno právo stěžovatelky či nezletilé na spravedlivý proces a to s ohledem na skutečnost, že věková hranice pro výslech nezletilého dítěte není nikde taxativně stanovena. Je tedy na úvaze soudu, zda je s ohledem na věk dítěte a specifické okolnosti jím posuzovaného případu vhodné zjišťovat názor nezletilého dítěte přímo či prostřednictvím jeho zástupce, znaleckého posudku či orgánu sociálně-právní ochrany dětí.*“¹¹⁵

Na závěr bych ráda uvedla, že soudkyně, s níž jsem měla možnost hovořit, mě upozornila na to, že v praxi dochází k situacím, kdy pohovor provedený sociálním pracovníkem bývá mnohdy zpochybňován ze strany jednoho z rodičů. Argumenty spočívají

¹¹³ *Sociálně-právní ochrana dětí v případech rozvodových a rozhodových konfliktů* [online]. mpsv.cz, 2012 [cit. 1. listopadu 2014]. Dostupné na <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/14824/konflikty.pdf>>

¹¹⁴ MELICHAROVÁ, Dita. Specifika výsledku nezletilého v civilním řízení. *Soudce*, 2008, roč. 10, č. 7-8, s. 66.

¹¹⁵ náleží Ústavního soudu ze dne 5. června 2014, sp. zn. I. ÚS 1506/13.

zejména v tom, že dítě bylo zmanipulováno rodičem druhým nebo sociální pracovník záměrně upravil pohovor ve prospěch druhého rodiče.

Mám-li vyjádřit svůj názor, rozhodně se přikláním k tomu, aby výslech byl prováděn přímo soudcem nebo alespoň za jeho přítomnosti. V praxi mohou nastat případy, kdy se dítě nemusí vyjádřit zcela přesně, nebo má naopak strach plně projevit své názory a soudu se tak skrze zprávu sociálního pracovníka dostává již zkreslená informace. Bude-li soud dítě vyslýchat sám, může rozhodovat i na základě non-verbálních projevů dítěte, jež mohou být mnohdy důležitější než slovní projev. Zároveň se však domnívám, že je třeba postupovat v každém případě individuálně a dbát především přání dítěte. Bude-li pro něj pohovor se sociální pracovnící příjemnější, tak by jistě nebylo vhodné nutit dítě k tomu, aby za každou cenu vypovídalo u soudu.

4.2.2 Zjištění názoru dítěte prostřednictvím znaleckého posudku

V praxi mohou bezpochyby nastat případy, kdy k zjištění názoru dítěte bude třeba odborných znalostí. Soudci opatrovnických soudů využívají znaleckých posudků zejména při posuzování výchovných předpokladů rodičů a vztahu dítěte ke každému rodiči (jedná se především o případy, kdy budou rodiče či dítě vykazovat známky psychických poruch). Zejména u malých dětí (od tří do šesti let) bývá znalecký posudek nařízen automaticky, neboť v takových případech by byl výslech uskutečněný přímo soudem pro děti velmi stresující a pohovor vedený s dětmi vyžaduje odborné zkušenosti s prací s dětmi.

M. Freeman ve své publikaci uvedl, že pro soudce jsou velmi náročné zejména ty případy, kdy dítě odmítá styk s jedním z rodičů. V takových případech je velmi těžké posoudit, zda je projevený názor dítěte v souladu s jeho nejlepším zájmem. Soudy se tak často přiklánjí k pomoci odborníků. Výhodu spatřuje především v tom, že psychologové jsou proškoleni v komunikaci s dětmi, mají tak lepší schopnost jim naslouchat a získávat jejich názory. Ani v případě odborníků se však nelze spoléhat na to, že bude dítěti vždy plně nasloucháno¹¹⁶

OSŘ stanoví obecně, že soud ustanoví znalce tehdy, závisí-li rozhodnutí na posouzení skutečností, k nimž je třeba odborných znalostí.¹¹⁷ Soud, který v řízení znalce ustanovil, je povinen ve svém opatření vymezit úkol, podle okolností případu též formou otázek tak, aby se znalec zabýval jen takovými skutečnostmi, ke kterým je potřeba jeho odborných znalostí.¹¹⁸

¹¹⁶ FREEMAN, Michael. *Law and Childhood Studies*. New York: Oxford University Press, 2012, s. 44.

¹¹⁷ § 127 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

¹¹⁸ Vyhláška ministerstva spravedlnosti č. 37/1967 Sb., k provedení zákona o znalcích a tlumočnících, ve znění pozdějších předpisů, účinná ke dni 1. 7. 1967.

V případě dětí by se mělo jednat o znalecký posudek pedopsychologický, což je znalecký osudek z oblasti dětské psychiatrie.¹¹⁹

To, jaký způsob vedení rozhovoru s dítětem bude zvolen, je věcí znalce. Jako nejvhodnější forma se jeví, když znalec informace od nezletilého získává „v atmosféře hry, uvolněnosti, neformálního pracovního herního spojení, pomocí testů místo vymáháním verbálních informací.“¹²⁰

Znalec může podat znalecký posudek přímo při výslechu. Častěji však soud zadá znalci vypracovat posudek písemně. I v takovém případě je výslech znalce nutný, pouze v odůvodněných případech¹²¹ nemusí být znalec předvolán.

Co se týče toho, jakou váhu má soud vypracovanému znaleckému posudku přiznat, zásadně platí, že se uplatňuje zásada volného hodnocení důkazů. Soudy jej tedy musí hodnotit i v souvislosti s jinými důkazy a ne jen bez dalšího přebrat závěry z něj plynoucí. V porovnání s ostatními důkazy má znalecký posudek stejnou důkaznou sílu.¹²² Obecně se zdůrazňuje, aby se znalci ve svých posudcích vyvarovali právního hodnocení věci. Právní posouzení věci je výlučně v pravomoci soudu, v praxi se však znalci tohoto nešvaru často dopouštějí.¹²³

Ráda bych zde zmínila, že byla vypracována studie, která se zabývá srovnáním znaleckých posudků z oblasti psychologie v České republice s jinými zeměmi. Ze studie vyplývá, že stav právní psychologické praxe v České republice je silně nedostatečný. Důvodů, proč tomu tak je, existuje několik. V souvislosti se zjišťováním názorů dítěte je to především to, že „soudní znalci v ČR z principu neznají nebo ignorují vědecký poznatek, že vůle dítěte v zásadě není závislá na jeho věku. Následně bohužel dochází k zneužívání tohoto předsudku za účelem ignorace práva dítěte na zohlednění jeho přání a názorů, tím že se zaměňují za věkově závislou schopnost ve vyjadřování.“ Zatímco situace v jiných zemích¹²⁴ je odlišná. Zde je přístup znalců-psychologů rozdílný, neboť zdůrazňují že „vůle dítěte je vyjádřením

¹¹⁹ HOŘÍNOVÁ, Anna. Znalecký posudek jako důkaz v rámci péče soudu o nezletilé. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010, s. 7.

¹²⁰ ŠPLÍCHAL, Jan. In BAKALÁŘ, Eduard, NOVÁKOVI, Markéta a Daniel a kol. *Průvodce rozvodem pro všechny zúčastněné*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996, s. 115.

¹²¹ Odůvodněným případem může být například vyjádření účastníků spokojujících se s písemným znaleckým posudkem.

¹²² SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta. *Občanský soudní řád. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 452-453.

¹²³ K dané situaci se několikrát vyjádřil i Ústavní soud. Jako příklad lze uvést nález Ústavního soudu ze dne 9. ledna 2008, sp. zn. II ÚS 2630/07

¹²⁴ Jako příklad lze uvést Německo či Polsko.

*emotivních tendencí a v zásadě není závislá na věku. Pouze schopnost vyjádřit se je podmíněna fázemi vývoje dítěte.*¹²⁵

Studie se mimo jiné zaměřuje také na to, že v České republice vyšetření dětí mnohdy neprovádí k tomu kvalifikovaný pedopsycholog, ale jen obecný psycholog bez jakékoliv specializace v psychologické práci s dětmi.

Důvodem této situace je dle autorů studie především absence standardů pro vyhotovení psychologických znaleckých posudků a dále též neexistence statutárních orgánů v oboru psychologie, které by tyto standardy vytvořily, vykonávaly kontrolu práce znalců a zabezpečovaly tak kvalitu posudků.¹²⁶

Nabízí se otázka, zda je výpověď před znalcem k zajištění práva dítěte vyjádřit svůj názor dostačující. V. Kristová ve svém článku uvádí, že nikoliv a já se s tímto tvrzením plně ztotožňuji.

*„Zjišťování názoru dítěte by nemělo být nahrazováno znaleckým posudkem. Znalecký posudek a slyšení dítěte jsou dva rozdílné instrumenty. Znalecký posudek však bude pro soudce zpravidla klíčovým nástrojem pro zhodnocení relevance názoru dítěte.“*¹²⁷

Je třeba mít na paměti i to, že požadavek provedení takového důkazního prostředku má za následek prodloužení samotného řízení, což může mít nepříznivý vliv na psychiku dítěte.

¹²⁵ *Setrvalé problémy opatrovnického soudnictví- Seminář v Poslanecké sněmovně Parlamentu České Republiky dne 18. 4. 2013- Studie: Desatero kvalitních znaleckých posudků* [online].iustin.cz, [cit. 5. listopadu 2014]. Dostupné na <<http://www.iustin.cz/files/psp2013mk.pdf>>.

¹²⁶ Tamtéž

¹²⁷ KRISTKOVÁ, Veronika: *Práva dítěte a procesní praxe českých soudů*. Právní fórum: ASPI, čtvrtletní příloha Via Iuris, roč. 2005, č. 4, str. 78.

5 Psychologické aspekty výslechu nezletilého

V této kapitole se zabývám mimoprávními aspekty výslechu nezletilých dětí, neboť se domnívám, že s danou problematikou úzce souvisí.

Psychologií výslechu se zabývá aplikovaná disciplína psychologie a to konkrétně forenzní psychologie. Forenzní psychologie se pak zabývá výslechem ve dvou rovinách. Jednak zkoumá výslech „jako zvláštní formu mezilidského chování, kdy současně objasňuje psychologické souvislosti dění mezi vyslychajícím a vyslychaným.“¹²⁸ A jednak se zabývá výsledným produktem výslechu, a to výpovědí. Objektem forenzní psychologie je především „jaké psychologické okolnosti se podílí na utváření výpovědi, přičemž poznatky o faktorech podmiňujících kvalitu výpovědi využívá dále například při posouzení věrohodnosti konkrétní výpovědi.“¹²⁹

Výslech dítěte přináší bezpochyby mnohá úskalí. Pokusím se alespoň některé z nich vymežit.

5.1 Věrohodnost dětské výpovědi

V současné době se obecně předpokládá, že děti jsou schopny poskytnout věrohodnou výpověď, v minulosti to však pravidlem nebyvalo. Zejména na počátku 20. století byli psychologové k způsobilosti dítěte podat pravdivou a úplnou odpověď velmi skeptičtí. Argumentovali především tím, že děti mají tendence za pomoci své fantazie dotvářet realitu a vydávat tak představové skutečnosti za skutečné. S dalším vývojem a výzkumem psychologie došlo ke změně v nahlížení na výslech dětí. Výzkumy tak prokázaly, že děti jsou schopny poskytnout věrohodnou výpověď, neboť u nich utváření výpovědi probíhá stejně jako u dospělých. V rámci výzkumů se zjistilo, že děti jsou mnohdy schopny lepších paměťových výkonů než osoby zletilé, neboť dokáží filtrovat vnímané informace.¹³⁰ Současná praxe tak vychází z toho, že lze získat od nezletilého dítěte pravdivou výpověď, budou-li respektovány individuální zvláštnosti vývoje dětské psychiky a bude-li zvolena vhodná taktika vedení výslechu.

U dětí se v rámci hodnocení věrohodnosti zkoumá především kvalita vnímání, rozumové vlastnosti dítěte, paměť, způsob myšlení a struktura osobnosti, sklony k fantazii,

¹²⁸ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Forenzní psychologie. 1. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004, s. 282.

¹²⁹ Tamtéž

¹³⁰ MELICHAROVÁ, Dita. Specifika výslechu nezletilého v civilním řízení. *Soudce*, 2008, roč. 10, č. 7-8, s. 66.

ale také případné tendence k podvádění. Důraz by však měl být kladen i na analýzu prostředí, ve kterém dítě vyrůstá a na to, zda by mohlo mít vliv na psychiku dítěte. Je nezbytné, aby se ke každému dítěti přistupovalo individuálně. Obecně platí, že s nižší úrovní intelektu se věrohodnost výpovědi dítěte snižuje. Vyslychající by si měl všimnout například i výrazů dítěte během výpovědi, neboť dítě může používat výrazy, které by s ohledem na svůj věk jinak nepoužilo. To může být znakem toho, že dítě bylo nějakým způsobem navedeno k tomu, aby vypovídalo daným způsobem.¹³¹

Nabízí se otázka, zda je věrohodnost dítěte závislá na jeho věku. M. Kacafírková ve svém článku uvádí, že za „nejpříznivější věk z hlediska věrohodnosti považuje období mezi devátým a jedenáctým rokem věku.“

Domnívám se, že je nevhodnější u každého dítěte postupovat individuálně, neboť jak jsem již zmiňovala, nesouhlasím s vymezením věkových hranic, které by měly sloužit jako obecně posuzovací kritérium. Mentální zralost dítěte může být jiná i u věkově srovnatelných dětí, je potřeba posuzovat i mnoho jiných faktorů, než je věk dítěte.

5.1.1 Sugestibilita

„Sugestibilita je náchylnost k přejímání myšlenek druhých; zvýšená ovlivnitelnost.“¹³²

Jedná se o vlastnost osobnosti, přičemž vyšší sugestibilitu můžeme pozorovat právě u dětí, neboť tato souvisí s inteligencí, kritickým myšlením, ale i citovým odstupem.¹³³

Je prokázáno, že k sugestibilním tendencím dochází zejména v případech, kdy jsou rozlišovací schopnosti dítěte oslabeny vlivem okolí, zejména nacházejí-li se děti v soudní síni či výslechové místnosti.

Sugestibilita opět souvisí s věkem dítěte. Obecně se dá říci, že starší děti jsou ve srovnání s mladšími méně sugestibilní. Starší děti tak lépe dokáží odlišit vzpomínku skutečnou od představované události a jsou ve srovnání s mladšími schopny podat přesnější svědectví. Otázkou zůstává, odkdy jsou děti schopny takovému ovlivnění čelit. E. Bakalář uvádí, že výzkumy prokázaly, že „ani děti starší šesti let nejsou nijak imunní vůči sugestivnímu ovlivňování.“¹³⁴ K dané problematice se vyjádřila i M. Kacafírková, která zastává názor, že pro účely výslechové praxe je vhodné vycházet z kategorizace dětí dle jejich

¹³¹ KACAFÍRKOVÁ, Marcela. Vývoj psychiky nedospělých a mladistvých osob z hlediska potřeb výslechové praxe v trestním řízení, psychologické zvláštnosti jednotlivých věkových kategorií. *Právo a rodina*, 2001, roč. 1, č. 1, s. 8

¹³² MATOUŠKOVÁ, Ingrid. *Aplikovaná forenzní psychologie*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2013, s. 216.

¹³³ Tamtéž

¹³⁴ BAKALÁŘ, Eduard, NOVÁK, Daniel, WARSHAK, Richard Ades. *Slyšení nezletilého dítěte před opatrovnickým soudem: Tři studie problému*. Praha: TRITON, 2008, s. 25.

věku a to v závislosti na vývoji dětské psychiky. V rámci jednotlivých vývojových kategorií lze sugestibilní tendence spatřovat zejména u dětí ve věku od šesti do jedenácti let, kdy jsou děti velmi přizpůsobivé a mají tendence důvěřovat autoritám. A dále potom u dětí od jedenácti do patnácti let, kdy jsou děti k sugesci zvláště náchylné a to především v otázkách, na které slyšely předtím vyslovit názory dospělých.¹³⁵

V souvislosti s výsledkem dětí, může dojít k jejich ovlivňování především špatným kladením otázek ze strany vyslychajícího. Vyslychající musí dbát na to, aby jím položená otázka nenaznačovala předem odpověď, a zároveň si musí být jist, že používá takové prostředky, jež jsou pro dítě dostatečně srozumitelné, ať už se bude jednat o projevy verbální či neverbální. Riziko sugestivního působení na dítě musí být po celou dobu výslechu minimální. Pokud nastane situace, že se návodným otázkám nelze vyhnout, zejména tehdy, kdy si dítě nemůže vzpomenout, bude vyslychající nucen určitou část události zopakovat. V takovém případě lze z dětské výpovědi použít jen tzv. dodatek, tedy tu část výpovědi, která pokračuje po zopakovaných údajích.¹³⁶

5.1.2 Sekundární viktimizace

V souvislosti s výsledkem sekundární viktimizací rozumíme „druhotné zraňování dítěte vystavováním nadbytečné psychické zátěži způsobené výsledkem“¹³⁷

Sekundární viktimizaci zmiňují, protože výslech před soudem může být pro dítě mnohdy velmi stresující. Velkým problémem je, že dítě není na výslech před soudem nijak připravováno. Dítě se ocitá v situaci, která je pro něj zcela nová a může tak u něj vyvolat určité obavy. U dětí lze snadno vyvolat stres, pokud například neznají odpověď na položenou otázku. Děti mohou mít pocit, že proto, aby podaly dobrý výkon, musí odpovědět za každou cenu. Tato situace může následně vést k tomu, že dítě vypovídá i o věcech, o nichž samo neví.

L. Čírtková navíc uvádí, že „většina dětí prožívá již několik dní před hlavním líčením značný stres. Dle výzkumů jde především o obavy, zda podají dobrý výkon, zda se budou umět správně vyjádřit, zda si vzpomenou na detaily, aby nebyly před soudem příliš rozrušeny apod.“¹³⁸

¹³⁵ KACAFÍRKOVÁ, Marcela. Vývoj psychiky nedospělých a mladistvých osob z hlediska potřeb výslechové praxe v trestním řízení, psychické zvláštnosti jednotlivých věkových kategorií. *Právo a rodina*, 2001, roč. 1, č. 1, s. 8

¹³⁶ MELICHAROVÁ, Dita. Specifika výslechu nezletilého v civilním řízení. *Soudce*, 2008, roč. 10, č. 7-8, s. 66.

¹³⁷ *Sekundární viktimizace*[online]. *ditekrize.cz*, [cit. 9. listopadu 2014]. Dostupné na <<http://www.ditekrize.cz/sekundarni-viktimizace>>.

¹³⁸ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Výslech dítěte a jeho úskalí. *Právo a rodina*, 2010, č. 4, s. 7.

Je tedy nepochybné, že odbourání zbytečného stresu se může příznivě promítnout do samotné dětské výpovědi. Řekla bych, že by měl být brán daleko větší zřetel na informovanost dítěte a jeho přípravu na výslech před soudem.¹³⁹

Jako zajímavost bych na závěr uvedla výzkum, který ve svém článku zmiňuje L. Čírtková. Výzkum byl proveden v Austrálii na dvou skupinách dětí. První skupina dětí si mohla vybrat, zda bude vypovídat přímo v soudní síni nebo v místnosti vedlejší se simultánním přenosem do jednacího sálu. Druhá skupina dětí již na výběr neměla a musela vypovídat přímo v soudní síni. Výsledky výzkumu následně ukázaly, že děti z první skupiny vykazovaly mnohem menší známky stresu a byly tak schopné podat lepší výpověď.¹⁴⁰

¹³⁹ V některých zemích existují tzv. Court Schools. Jedná se o kurzy, v rámci nichž jsou děti připravovány na výslech před soudem. Účelem je tak především to, aby byly odbourány stresové faktory, jež mohou na dítě nepříznivě působit.

¹⁴⁰ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Výslech dítěte a jeho úskalí. *Právo a rodina*, 2010, č. 4, s. 8.

6 Německá právní úprava výsledku nezletilých dětí v občanském soudním řízení

V této kapitole uvádím pro účely srovnání německou právní úpravu výsledku nezletilého, přičemž jsem jako hlavní zdroj využila článek publikovaný v časopisu *Právo a rodina* pod názvem *Komparace české a německé právní úpravy institutu výsledku nezletilých dětí v občanském soudním řízení*. Německou právní úpravu jsem si vybrala zejména proto, neboť zakotvuje jako podmínku obligatorního slyšení dítěte soudem dosažení věku čtrnácti let a ráda bych se v rámci srovnání zaměřila především na problematiku věkových hranic pro výsledky dětí.

V rámci německého právního systému obsahuje úpravu výsledku nezletilého jednak německý občanský zákoník (BGB) a dále zákon o řízení ve věcech rodinných a ve věcech nesporného soudnictví (FamFG), v němž nalezneme procesní úpravu.

BGB ve svém § 1617 odst. 2 obsahuje výslovné zohlednění vůle dítěte v případě svěřeni dítěte do výchovy jednoho z rodičů. Ustanovení zároveň stanoví, že soud dané žádosti vyhovějí za podmínky, že druhý rodič je s tímto srozuměn a dítě starší čtrnácti let neprojeví opačný názor. Názor dítěte má zde však jen podpůrnou povahu, neboť je opět prioritou nejlepší zájem dítěte.

Zákon o řízení ve věcech rodinných a ve věcech nesporného soudnictví nabyl v Německu účinnosti dne 1. 9. 2009. Zákon mimo jiné přinesl zlepšení právního postavení dítěte.¹⁴¹

Procesní úpravu výsledku dítěte před soudem nalezneme v § 159 FamFG. Ustanovení je součástí zvláštní části a to konkrétně řízení ve věcech dětí (§ 151 - § 168 FamFG).

V § 159 odst. 1 FamFG upravuje zákon povinné osobní slyšení dítěte, je-li starší čtrnácti let. Z daného ustanovení však zákon stanovuje výjimku. Jedná se o případ, kdy se jedná výlučně o majetkové záležitosti dítěte a výsledek jako takový není opodstatněný.

§ 159 odst. 2 FamFG upravuje fakultativní slyšení dítěte, které je mladší čtrnácti let. Zákon stanoví, že výsledek takového dítěte se provádí v případě, že jeho psychologický vztah k věci je pro rozhodnutí ve věci relevantní, nebo pokud to soud z jiného důvodu uzná za vhodné.

¹⁴¹ ŠÍNOVÁ, R. a kol. *Řízení ve věcech rodinněprávních v České republice, Slovenské republice a Německu a jejich aktuální problémy*. Praha: Leges, 2010, s. 79.

§ 159 odst. 3 FamFG následně upravuje možnost soudu upustit od výslechu. Stanoví, že soud tak může učinit jen ze zvlášť závažných důvodů, ale v případě, že tyto odpadnou, musí být výslech neprodleně proveden.

V § 150 odst. 4 FamFG nalezneme úpravu práva dítěte na informace ohledně předmětu řízení a jeho možném výsledku. Podmínkou je, že podáním informace nedojde k ohrožení výchovy a vývoje dítěte. Ustanovení zároveň přiznává právo dítěte na vyjádření svého názoru. Opatrovníku, který byl dítěti ustanoven, se přiznává právo být účasten u jakéhokoliv výslechu dítěte.

„Slyšení dítěte slouží jednak k zjištění skutkového stavu, ale také je tím poskytnuto právo na to být slyšen, na jehož dodržení má i dítě ústavou chráněný nárok.“¹⁴²

Mladší děti jsou zpravidla vyslýchány znalcem, a to z toho důvodu, že znalci (psychologové a psychiatři) mají mnohem větší zkušenosti s prací s dětmi a používají vědecky ověřené postupy. Soudce jednak nedisponuje odbornými znalostmi z oblasti psychologie, a ani nemá v rámci řízení na posouzení všech aspektů tolik času. Až v případě, že by závěry znalce nebyly jednoznačné, provedl by se výslech dítěte. Děti starší čtrnácti let jsou prvotně vyslýchány soudem, neshledá-li soud důvod, pro něž by byla spolupráce se znalcem nezbytná.¹⁴³

Co se týče procesní úpravy výslechu nezletilého u nás, nalezneme ji především v OSŘ, a to konkrétně v § 100 odst. 3. a v ZŘS v § 20 odst. 4.

Hlavní rozdíl spatřuji v tom, že FamFG stanovil pevnou hranici čtrnácti let, od které je soud povinen dítě osobně slyšet. Naše současná právní úprava věkovou hranici zmiňuje také, a to v ustanovení § 867 OZ. Jedná se o věkovou hranici dvanácti let, ohledně níž je stanovena vyvratitelná domněnka. Dle zákonného ustanovení se má za to, že každé dvanáctileté dítě je schopné informaci přijmout, vytvořit si vlastní názor a tento soudu sdělit.

Věková hranice čtrnácti let, kterou stanovil FamFG, je dle mého názoru příliš vysoká, zejména ve srovnání s jinými zeměmi. Hranici dvanácti let, která je nyní uzákoněna i v naší zemi, můžeme nalézt i v mnoha jiných zahraničních úpravách. Jako příklad lze uvést finské rodinné právo, kde při rozhodování o svěření dítěte do péče a o styku s rodičem musí soudy dbát názoru dítěte, které dosáhlo dvanácti let. Švédská právní úprava zase dává možnost dítěti

¹⁴² ŠÍNOVÁ, R. a kol. *Řízení ve věcech rodinněprávních v České republice, Slovenské republice a Německu a jejich aktuální problémy*. Praha: Leges, 2010, s. 97.

¹⁴³ NOVÁK, Daniel, NOVÁK, Viktor. Komparace české a německé právní úpravy institutu výslechu nezletilých dětí v občanském soudním řízení. *Právo a rodina*, 2011, roč., č. 3, s. 20.

staršímu dvanácti let vetovat výkon rozhodnutí o svěřeni do péče nebo o styku s rodičem.¹⁴⁴ Je třeba respektovat fakt, že věková hranice dvanácti let je uzákoněna i na základě psychologického vyhodnocení vývoje dítěte. Mé mínění o tom, že čtrnáctiletá hranice je příliš vysoká, podpořil v jednom ze svých nedávných nálezů i Ústavní soud.

„Ústavní soud si je vědom, že nový občanský zákoník stanoví v § 867 odst. 2 in fine, že "o dítěti starším dvanácti let se má za to, že je schopno informaci přijmout, vytvořit si vlastní názor a tento sdělit", nicméně považuje dosažení 12 let za nejzazší možnou hranici a konstatuje, že dostatečnou rozumovou a emocionální vyspělost, kdy je už dítě schopné uceleně prezentovat bez větší újmy svůj názor před soudem, je nutné posuzovat případ od případu (nelze například vyloučit, že i devítileté dítě bude natolik rozumově a emocionálně vyspělé na to, aby bylo vyslechnuto přímo před soudem), přičemž většina dětí je schopna se vyjádřit ke svému budoucímu výchovnému uspořádání již po dosažení věku 10 let. Po dosažení této věkové hranice je nezbytné, nebrání-li tomu zvláště významné okolnosti, zjistit přání dítěte přímo před soudem ...“¹⁴⁵

Ve své práci jsem se několikrát zmínila, že nejsem přílišným zastáncem uzákoněných věkových hranic. Domnívám se, že věková hranice by nikdy neměla být překážkou k uskutečnění výslechu dítěte, které je schopno si vlastní názor vytvořit, zformulovat a následně jej i vyjádřit. Zastávám názor, že je vždy třeba respektovat poznatek, že každé dítě je jiné a jinak se vyvíjí. Navrhuji, aby de lege ferenda bylo od úpravy pevných věkových hranic pro výslech dítěte zcela upuštěno.

Co bych naopak hodnotila jako pozitivní, je skutečnost, že v rámci německé úpravy je soudům stanovena povinnost děti osobně slyšet. V rámci naší právní úpravy je sice výslech dítěte uveden jako prioritní způsob zjišťování názoru dítěte, je však stále ponecháno na úvaze soudu, zda jej skutečně provede. Soudy se tak často výslechu dítěte před soudem vyhýbají. Argumentují tím, že jejich snahou je dítě chránit před příliš velkou psychickou zátěží. Takový postup má své opodstatnění právě tehdy, kdy jsou vyslýchány příliš malé děti. Je zde však jistá míra rizika, že soudy si tak svou práci mohou usnadňovat a spoléhat na sociální pracovníky či znalecké posudky.

¹⁴⁴ KRISTKOVÁ, Veronika: *Práva dítěte a procesní praxe českých soudů*. Právní fórum: ASPI, čtvrtletní příloha Via Iuris, roč. 2005, č. 4, str. 78.

¹⁴⁵ nález ústavního soudu ze dne 5. června 2014, sp. zn. I ÚS 2482/13, bod 25

Závěr

Tato diplomová práce si kladla za cíl provést analýzu současné právní úpravy výsledku nezletilého dítěte před soudem.

Ve své práci jsem se nejprve snažila zjistit, zda jsou participační práva dítěte dostatečně upravena na mezinárodní úrovni. Odpověď je bezpochyby kladná, neboť existuje celá řada mezinárodních dokumentů, jež upravují právo dítěte na informace a právo na vyjádření názoru. Důležitou roli hraje především ÚPD a její čl. 12. Z dokumentů specializujících se na procesní práva dítěte je to hlavně EÚVPD a její čl. 3. Zmiňuji však i jiné mezinárodněprávní dokumenty, ve kterých lze úpravu nalézt, a to konkrétně Úmluvu o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí, Úmluvu o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, Úmluvu o styku s dětmi a konečně i Evropskou úmluvu o uznávání a výkonu rozhodnutí o výchově dětí a obnovení výchovy dětí. Veškeré mnou uvedené mezinárodní dokumenty zakotvují shodně právo dítěte vyjádřit svůj názor v záležitostech, které se ho týkají a právo dítěte na informace. Lze tedy říci, že co se týče úpravy na mezinárodní úrovni, jsou participační práva dítěte upravena dostatečně podrobně.

Vzhledem k tomu, že Česká republika je signatářským státem těchto mezinárodních dokumentů, jsou tyto součástí našeho právního řádu a veškeré vnitrostátní předpisy s nimi musí být v souladu.

Následně jsem se zabývala tím, zda je právní úprava v rámci České republiky v souladu s mezinárodními standardy a závazky České republiky vyplývajícími z mezinárodních smluv. Provedla jsem tedy analýzu naší právní úpravy (hmotněprávní i procesní), zakotvující participační práva dítěte. Před přijetím současného občanského zákoníku byla Česká republika terčem kritiky ze strany Výboru pro práva dítěte OSN. Doporučení pro Českou republiku spočívalo zejména v tom, aby zavedla úpravu práva dítěte být slyšeno bez ohledu na jeho věk a dále komplexní právní úpravu práva dítěte být slyšeno, jež by platila pro soudy, správní orgány, instituce, školy, výchovné ústavy a rodiny v záležitostech týkajících se dětí. Občanský zákoník zakotvil participační práva dítěte na dostatečné úrovni. Nutno dodat, že v rámci úpravy v OZ spatřuji i částečný rozpor s výše zmíněným doporučením. Problém vidím především v již mnohokrát zmiňované právní úpravě zakotvující vyvratitelnou domněnku, že každé dvanáctileté dítě je schopné informaci přijmout, vytvořit si vlastní názor a tento soudu sdělit. Navrhuji tedy de lege ferenda tuto věkovou hranici z právní úpravy zcela vypustit. Ostatně ÚPD sama žádnou věkovou hranici, která by vymezila od jakého věku je dítě schopno své názory formulovat, neupravuje. Státní

orgány by podle mého názoru vždy měly postupovat s předpokladem, že dítě takovou schopnost má a teprve následně v individuálních případech tuto schopnost dítěte vyloučit.

Co se procesní úpravy týče, spatřuji nedostatek zejména v absenci ustanovení upravující výslech nezletilého dítěte. OSŘ i ZŘS ve svých ustanoveních přiznávají právo dítěte na informace a vyjádření názoru, ani jeden z nich však nestanoví konkrétní postup výslechu dětí a jedinou možností je tak vycházet z obecných ustanovení upravující výslech účastníka či svědka.

Vzhledem k tomu, že v práci vymezují výslech nezletilého v pozici účastníka a svědka, zabývala jsem se tím, zda nezletilý vůbec může být účastníkem občanského soudního řízení a zda může v řízení samostatně právně jednat. Dospěla jsem k závěru, že nezletilý účastníkem řízení bezpochyby být může, neboť účastníkem řízení může být každá FO, která se narodila živá. Samostatně jednat v řízení může pouze v rozsahu své svéprávnosti, přičemž míra svéprávnosti se již neodvozuje od věku nezletilého, ale posuzuje se individuálně. V praxi však mohou nastat případy, kdy nezletilý nebude moci v řízení samostatně právně jednat, ač svéprávný k danému jednání byl, a to na základě rozhodnutí předsedy senátu podle § 23 OSŘ, jímž poskytuje nezletilému ochranu pro případ, že by jednání před soudem bylo pro nezletilého příliš náročné. Co se týče toho, zda může dítě vystupovat v pozici svědka, lze opět odpovědět kladně, neboť povinnost svědčit před soudem je uložena všem fyzickým osobám bez rozdílu. Jedinou podmínkou jeho způsobilosti bude schopnost formulovat své názory.

Výslech dětí je bezpochyby činností velmi náročnou, vykazující oproti obecné úpravě výslechu mnohá specifika. Tato specifika vychází především z poznatků dětské a forenzní psychologie a já se domnívám, že by měla být transponována do procesně právních předpisů a postupu soudu. Navrhují tedy de lege ferenda koncipovat právní úpravu výslechu nezletilého jako právní úpravu zvláštního důkazního prostředku a podrobně upravit i samotný postup výslechu.

Veškeré zdroje (především pak ty zahraniční), které jsem měla k dispozici, polemizovaly o tom, jaký způsob zjišťování názoru dítěte je nejvhodnější. Po zhodnocení mnoha odborných výkladů k dané problematice jsem si utvořila vlastní právní názor.

Zastávám názor, že prioritou je individuální přístup v každém jednotlivém případě. Dítě je unikátní a nezaměnitelný jedinec a po co nejlepším poznání jedinečnosti dítěte bych zvolila postup, jakým bude jeho názor zjištěn. Naprosto nezbytné jsou morální kvality a odborná profesionalita nejvyššího stupně všech, kteří se podílí na procesech týkajících se nezletilých dětí.

Pokud bych se měla přiklonit k některé z možností, myslím, že soudce by měl výslech dítěte provést sám, nebo by se jej měl minimálně zúčastnit. Výslech by tak mohl vést kvalifikovaný odborník (například psycholog specializující se na danou problematiku a mající praxi v práci s dětmi) za současné přítomnosti soudce. Tím by se zabránilo možné dezinterpretaci názoru dítěte třetí osobou, neboť soudce by vše vnímal svými smysly.

Hlavním cílem mé práce bylo najít odpovědi na předem stanovené hypotézy. Domnívám se, že tohoto cíle bylo dosaženo. Co se tedy týče právní úpravy, je jisté, že velmi důležitou roli budou hrát především soudy, na nichž bude záležet, zda budou zodpovědně přistupovat k aplikaci příslušných ustanovení v praxi.

Jsem přesvědčena, že mnou vybrané téma je trvale aktuální. Přesto jsem při zpracování diplomové práce musela mnohdy čerpat ze zahraničních zdrojů, neboť dané téma nebylo doposud v české právní literatuře uceleně zpracováno. Velmi přínosnou mi byla slovenská publikace Ochrana práv maloletých v civilnom procese, která se v jedné ze svých kapitol věnuje přímo výslechu nezletilých. K dispozici jsem měla i zahraniční publikace věnující se otázce práva dítěte na vyjádření názoru, z nichž bych uvedla zejména publikaci *The Voice of a Child in Family Law Disputes a Law and Childhood studies*. Velmi často jsem však využívala i odborných zahraničních článků.

Ráda bych také uvedla, že ani jedna z našich publikací nereflektuje současnou právní úpravu, ale naopak se zabývají právní úpravou platnou před přijetím stávajícího občanského zákoníku.

I z toho důvodu bych jako hlavní nosný zdroj své práce uvedla zejména komentář k občanskému zákoníku- Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975), 1. vydání, 2014 a k občanskému soudnímu řádu- Občanský soudní řád, 1. vydání, 2013.

Z článků z českých odborných časopisů bych pak vyzdvihla především článek D. Melicharové publikovaný pod názvem Specifika výslechu nezletilého v civilním řízení.

Diplomová práce byla zpracována tak, aby co nejlépe a nejvýstižněji objasnila problematiku výslechu nezletilých dětí před soudem. Snažila jsem se do práce zakomponovat své právní názory s cílem nevytvořit pouze popisnou práci, ač to bylo s ohledem na vybrané téma s psychologickým základem poměrně náročné.

Použité zdroje

Právní předpisy

Evropská úmluva o uznávání a výkonu rozhodnutí o výchově dětí a obnovení výchovy dětí (sdělení ministerstva zahraničních věcí vyhl. č. 66/2000 Sb. m. s.)

Evropská úmluva o výkonu práv dětí (sdělení ministerstva zahraničních věcí vyhl. č. 54/2001 Sb. m. s.).

Nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 ze dne 27. listopadu 2003, o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1347/2000.

Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí (sdělení ministerstva zahraničních věcí vyhl. č. 34/1998 Sb. m. s.).

Úmluva o ochraně práv dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení (sdělení ministerstva zahraničních věcí vyhl. č. 43/2000 Sb. m. s.).

Úmluva o právech dítěte (sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí ČSFR vyhl. č. 104/1991 Sb.).

Úmluva o styku s dětmi (sdělení ministerstva zahraničních věcí vyhl. č. 91/2005 Sb. m. s.)

Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky.

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Monografie

BAKALÁŘ, Eduard a kol. *Průvodce rozvodem pro všechny zúčastněné*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996. 256 s.

BAKALÁŘ, Eduard, NOVÁK, Daniel, WARSHAK, Richard Ades. *Slyšení nezletilého dítěte před opatrovnickým soudem: tři studie problému*. Praha: TRITON, 2008. 39 s.

- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 1. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004, s. 431.
- DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský soudní řád I. § 1 až 200za: komentář*. Praha: C. H. Beck, 2009. 1600 s.
- FICOVÁ, Svetlana a kol. *Ochrana práv maloletých v civilnom procese*. Bratislava: EUROUNION, 2008. s. 214.
- FREEMAN, Michael. *Law and Childhood Studies*. Oxford: University Press, 2012. 608 s.
- HRUŠÁKOVÁ, Milana. In KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In WESTPHALOVÁ, Lenka. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 1392.
- HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Dítě, rodina, stát: úvahy nad právním postavením dítěte*. Brno: Masarykova univerzita, 1993. 160 s.
- HUBÁLKOVÁ, Eva. *Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika*. Praha: Linde, 2003, s. 744.
- MATOUŠKOVÁ, Ingrid. *Aplikovaná forenzní psychologie*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2013. s. 304.
- PARKINSON, Patrick, CASHMORE, Judy. *The Voice of a Child in Family Law Disputes*. New York: Oxford University Press Inc., 2008. 237 s.
- SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta. *Občanský soudní řád. Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2013. s. 1800.
- SWENZER, Ingeborg, DIMSEY, Mariel. *Model Family Code: from a Global Perspective*. Antwerpen: Intersentia, 2006, s. 257.
- ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Řízení ve věcech rodinněprávních v České republice, Slovenské republice a Německu a jejich aktuální problémy*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Leges, 2010, s. 362.
- WINTEROVÁ, Alena. *Civilní právo procesní*. 6. vydání. Praha: Linde Praha, 2011. s. 711.
- ZBÍRAL, Robert. *Příručka psaní seminárních a jiných vysokoškolských odborných prací*. Praha: Linde Praha, 2009. s. 159.

Odborné články

- BYRNES, Patricia. Voices of children in the legal process. *Journal of family studies*, 2011, roč. 17, č. 1, s. 55.
- CASHMORE, Judy, PARKINSON, Patrick. Children's participation in family law disputes. *Family Matters*, 2009, č. 82, s. 15-21.

- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Výslech dětí a jeho úskalí (2.). *Právo a rodina*, 2010, č. 4, s. 6-9.
- FENTON-GLYNN, Claire. The child's voice in adoption proceedings: A European perspective. *International Journal of children's rights*, 2013, roč. 21, č. 4, s. 590-615.
- HOŘÍNOVÁ, Anna. *Znalecký posudek jako důkaz v rámci péče soudu o nezletilé (Expert evidence within court proceedings regarding minors)*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. s. 7. Tématický sborník.
- HRUBÁ, Michaela. Procesní práva dítěte - právo být slyšeno. In *Sborník 2. ročníku mezinárodní konference Dny práva – 2008 – Days of Law*. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 900-908
- KACAFÍRKOVÁ, Marcela. Vývoj psychiky nedospělých a mladistvých osob z hlediska potřeb výslechové praxe v trestním řízení, psychické zvláštnosti jednotlivých věkových kategorií. *Právo a rodina*, 2001, roč. 1, č. 1, s. 8.
- KORNEL, Martin. Některé problematické aspekty principu nejlepšího zájmu dítěte. *Právní rozhledy*, 2013, č. 3, s. 88.
- KRISTKOVÁ, Veronika: *Práva dítěte a procesní praxe českých soudů*. Právní fórum: ASPI, čtvrtletní příloha Via Iuris, roč. 2005, č. 4, str. 73-79.
- MELICHAROVÁ, Dita. Specifika výslechu nezletilého v civilním řízení. *Soudce*, 2008, roč. 10, č. 7-8, s. 62-67.
- NOVÁ, Hana. Úmluva o právech dítěte a problémy její aplikace v ČR. *Právo a rodina: Linde* 2001, roč. 2, č. 9, str. 14.
- NOVÁK, Daniel, NOVÁK, Viktor. Komparace české a německé právní úpravy institutu výslechu nezletilých dětí v občanském soudním řízení. *Právo a rodina*, 2011, roč., č. 3, s. 17-20.
- NOVOTNÁ, Věra. Tři významné role orgánů sociálně-právní ochrany dětí. *Právo a rodina*, 2004, roč. 6, č. 11, s. 1-5.
- PROCHÁZKOVÁ, Jana. Posuzování dětí v trestních věcech. *E-psychologie*, 2013, roč. 7, č. 2, s. 22-24.
- ŠÍNOVÁ, Renáta. Procesní způsobilost nezletilých účastníků řízení (s přihlédnutím k právní úpravě svéprávnosti v návrhu nového občanského zákoníku). *Právní rozhledy*, 2011, č. 17, s. 616.
- WESTPHALOVÁ, Lenka, HOLÁ, Lenka. Rodinná mediace, právní a sociální aspekty jejich poskytování. *Právní rozhledy*, 2013, č. 18, s. 618.

Judikatura

Rozhodnutí ve věci Sahin proti Německu ze dne 8. července 2003 (stížnost č. 30943/96)

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. listopadu 2005, sp. zn. 20 Cdo 2775/2005.

Nález Ústavního soudu ze dne 9. ledna 2008, sp. zn. II ÚS 2630/07

Nález Ústavního soudu ze dne 28. dubna 2009, sp. zn. II. ÚS 1945/08, bod 19.

Nález Ústavního soudu ze dne 31. srpna 2010, sp. zn. III. ÚS 3007/09.

Nález Ústavního soudu ze dne 23. listopadu 2010, sp. zn. I. ÚS 2661/10, bod 50

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. dubna 2011, sp. zn. 30 Cdo 3522/2009

Nález Ústavního soudu ze dne 19. února 2014, sp. zn. Pl. ÚS 3304/13, body 30-63

Nález ústavního soudu ze dne 5. června 2014, sp. zn. I ÚS 2482/13, bod 25

Nález Ústavního soudu ze dne 5. června 2014, sp. zn. I. ÚS 1506/13.

Nález Ústavního soudu ze dne 31 srpna 2010, sp. zn. III. ÚS 3007/09

Internetové zdroje

Convention on the Rights of the Child [online]. 1. července 2009 [cit. 29. října 2014].

Dostupné na <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/AdvanceVersions/CRC-C-GC-12.pdf>>.

Praktická příručka pro používání nového nařízení Brusel II [online], [cit. 1. února 2013], s. 53. Dostupné

na<http://ec.europa.eu/civiljustice/publications/docs/guide_new_brussels_ii_cs.pdf>.

TIPPETT-LEARY, Linda. *The voice of the child in court Proceedings* [online]. justice.ca, [cit. 11. listopadu 2014]. Dostupné na <<http://www.justice.gc.ca/eng/fl-df/spousal-epoux/topic-theme/voi2a.html#>>

BITTNER, Petr a kol. *Děti z ústavů!* [online].llp.cz, [cit. 29. října 2014]. Dostupné na <<http://llp.cz/publikace/deti-z-ustavu/>>

Reportáž Petry Tachecí [online]. *Česká televize*, 23. prosince 2012 [cit 29. října 2014].

Dostupné na <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/208643-vyslech-mezi-hrackami-specialni-policejni-mistnosti-pro-deti/>>

Standard vybavení speciální výslechové místnosti pro dětského účastníka trestního řízení [online]. mvcr.cz, 6. červen 2011[cit 29. října 2014]. Dostupné na <<http://www.mvcr.cz/clanek/standard-vybaveni-specialni-vyslechove-mistnosti-pro-detskeho-ucastnika-trestniho-rizeni.aspx>>

The role of an independent children's lawyer [online]. legalaid.vic.gov.au, červenec 2014 [cit. 3. listopadu 2014]. Dostupné na <<http://www.legalaid.vic.gov.au/find-legal-answers/free-publications-and-resources/role-of-independent-childrens-lawyer>>.

Sociálně-právní ochrana dětí v případech rozvodových a rozchodových konfliktů [online]. mpsv.cz, 2012 [cit. 1. listopadu 2014]. Dostupné na <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/14824/konflikty.pdf>>

Setrvalé problémy opatrovnického soudnictví- Seminář v Poslanecké sněmovně Parlamentu České Republiky dne 18. 4. 2013- Studie: Desatero kvalitních znaleckých posudků [online]. iustin.cz, [cit. 5. listopadu 2014]. Dostupné <<http://www.iustin.cz/files/psp2013mk.pdf>>.

Sekundární viktimizace [online]. ditekrize.cz, [cit. 9. listopadu 2014]. Dostupné na <<http://www.ditekrize.cz/sekundarni-viktimizace>>.

SCURICH, Nicholas. *Questioning Child Witnesses* [online]. thejuryexpert.com, 31. ledna 2013 [cit. 25. října 2014]. Dostupné na <<http://www.thejuryexpert.com/2013/01/questioning-child-witnesses/>>.

JUSTON, Marc. *Společné slyšení dítěte při rodinných rozchodech* [online]. iustin.cz, 12. červenec 2011 [cit. 11. listopadu 2014]. Dostupné na <<http://www.iustin.cz/files/coauditioncz.pdf>>

Shrnutí

Výslech nezletilého dítěte před soudem

Tato diplomová práce se zabývá problematikou výslechu nezletilého dítěte před soudem. V současnosti je dítě aktivním subjektem řízení a zároveň nositelem všech práv z toho plynoucích, mimo jiné tedy i práv participačních.

Práce se nejprve zabývá vymezením základních pojmů, které jsou pro danou problematiku důležité. Jedná se o pojem nezletilé dítě, jež je v práci vymezen jak na základě mezinárodněprávních dokumentů, tak i na základě vnitrostátních norem práva hmotného i procesního. Dále pojem výslech jako jeden z důkazních prostředků a konečně také pojem nejlepší zájem dítěte, který je předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí.

Následně jsou rozebírána participační práva dítěte na různých úrovních. Příslušná kapitola se zabývá právní úpravou práva dítěte na informace a práva na vyjádření názoru a to na úrovni mezinárodní, unijní a národní.

V navazující kapitole je již vymezena samotná problematika výslechu nezletilého. V práci je rozlišen postup výslechu na základě toho, zda je dítě v postavení účastníka řízení, svědka nebo se jedná o řízení, které se přímo dotýká zájmů dítěte.

Ze zákonné dikce § 100 odst. 3 OSŘ lze vyvodit jednotlivé formy zjišťování názoru nezletilého. Daná problematika je rozebrána velmi podobně. Vymezuje samotný postup výslechu prováděného přímo soudem a další aspekty s tím související. Následně jsou rozebrány i nepřímé způsoby zjištění názoru dítěte s uvedením kladů a záporů daného způsobu.

Vzhledem k tomu, že s výslechem dítěte souvisí i některé mimoprávní aspekty a to zejména ty psychologické, bylo třeba i tyto v práci vymežit. Pozornost je věnována především problematice věrohodnosti výslechu nezletilého dítěte.

Pro účely srovnání jsou zmíněny i některými aspekty výslechu nezletilého v rámci německé právní úpravy. Srovnání spočívá zejména v rozboru uzákoněných věkových hranic pro výslech dětí v právní úpravě národní, německé, ale i v jiných zemích.

Závěr práce se věnuje především tomu, zda byly zodpovězeny v úvodu nastolené hypotézy. Obsahuje také právní názory na danou problematiku a úvahy de lege ferenda.

Summary

Questioning a minor in a court

This diploma thesis deals with the questioning of a minor child before the Court. At present, the child is an active body control, and at the same time the bearer of all rights arising from, inter alia, the rights and participatory.

The work first deals with the definition of the basic concepts that are important for this issue. This is the concept of a minor child, which is defined as work on the basis of international legal documents, as well as on the basis of national standards and procedural rights of the material. Furthermore, the concept of interrogation as one of the evidence, and finally also the concept of the best interests of the child, which is a primary consideration when any activities relating to children.

Then there are subsequently discussed the participatory rights of the child at various levels. The chapter deals with the rights of the child law to information and the right to express opinion and at international level, the EU and the national.

In the following chapter is already defined by the issue of the interrogation of a minor child. In the work is differentiated to questioning on the basis of whether the child is in the position of a party to proceedings, a witness or a procedure, which directly affects the interests of the child.

From the statutory language of section can be different forms of the survey the opinion of the minor. The issue is dismantled very similar. It defines the procedure of interrogation carried out directly by the Court, and other aspects related thereto. Subsequently they are dismembered and indirect ways to determine the opinion of the child with the pros and cons of the method.

Whereas, with the interrogating of the child is related to some non law's aspects, and in particular those psychological, need to be defined in the work. Particular attention is paid to the issue of the credibility of the questioning of a minor child.

For comparison purposes are mentioned some aspects of the interrogation of a minor under German law. The comparison is especially in the analysis of enacted age limits for the interrogating of the child in national legislation, the German, but also in other countries.

The conclusion of the work is devoted primarily to whether were answered in the introduction raised the hypothesis. It also contains legal opinions on the issues and considerations de lege ferenda.

Klíčová slova

nezletilé dítě, výslech, zájem dítěte, právo dítěte být slyšeno, právo dítěte na informace, formy zjišťování názoru nezletilého, průběh výslechu, psychologické aspekty výslechu

Key words

minor, questioning, the child's interest, the child's right to be heard, the child's right to information, forms of the survey the opinion of the minor, proces sof the questioning, psychological aspects of the questioning